

VESZPRÉMY LÁSZLÓ BERNÁT

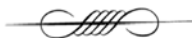
veszpremy@gmail.com
történész (Budapest)

„Sztálinista szélsőjobb”

A Lohamej Herut Jisrael katonai tevékenysége és eszmei kötődései Palesztinában, 1940–1948

„Stalinist Far-Right”

The Military Activity and Ideological Affiliations
of Lohamej Herut Yisrael in Palestine, 1940–1948

ABSTRACT

This study deals with the worldview, military activity and foreign policy of Lohamej Herut Yisrael (LEHI), one of the right-wing pre-state Zionist militias between 1940 and 1948. The study is based on foreign archival material in order to present the worldview of LEHI founder Avraham (Yair) Stern, his ideology and activities, and compares it with those of his successors after his 1942 murder. The study aims to answer some debated aspects of LEHI's activities, such as their search for an alliance with the Axis powers, their policy towards the Arabs and their later pro-Soviet stance. This study lists for the first time the currently known LEHI members of Hungarian–Jewish ancestry.

KEYWORDS

Lohamej Herut Yisrael, Palestine, military activity, ideology

DOI 10.14232/belv.2018.2.3 <https://doi.org/10.14232/belv.2018.2.3>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: „Sztálinista szélsőjobb”. A Lohamej Herut Jisrael katonai tevékenysége és eszmei kötődései Palesztinában, 1940–1948. *Belvedere Meridionale* 30. évf. 2. sz. 45–68. pp.

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

Jelen tanulmány témája a Lohamej Herut Jiszrael (Izrael szabadságharcosai, לוחמי חרות ישראל), azaz röviden a LEHI katonai tevékenységének – szabotázsakcióinak és szövetségkeresési kísérleteinek – és eszmei kötődéseinek feltérképezése a palesztinai brit mandátum utolsó nyolc évében. A LEHI a zsidó államért küzdő szakadár cionista mozgalom volt, mely a brit hatóságok ellen számos támadást követett el tevékenysége során. A nemzetközi irodalomban a mai napig vitákra ad okot a mozgalom ideológiai zavarossága, sajátos külpolitikai útkeresése, az arabokkal kapcsolatos tervei és erőszakos módszerei. Jelen tanulmányban ezen kérdéseket vizsgáljuk a brit *National Archives* nyomozati iratai, a cionista jobboldalt kutató izraeli *Jabotinsky Institute* anyagai, illetve egyes német és amerikai levéltári források alapján. Megkíséréljük elhelyezni a LEHI-t a politikai eszmetörténet klasszikus rendszerében, bemutatásra kerül a LEHI külpolitikai helyezkedése és annak változásai, az arabokhoz való hozzáállása, illetve utólagos emlékezete Izraelben. Igyekszünk külön tekintettel lenni a LEHI magyar származású tagjainak forrásaira.

A LEHI történetének limitált magyar nyelvű szakirodalma van (NOVÁK 2000. 92–206.; RÓBERT 2016.; VESZPRÉMY 2017.), népszerűsítő írásokban még további információra lelhetünk a mozgalom történetéről (BEN-ÁVRAHÁM 2011.; ÉLIJÁHU 1985.). Angol nyelven több írás is foglalkozik a szervezettel (SHAVIT 1976.; SHINDLER 2010.), ám monografikus igénnyel csupán egy munka kezeli (HELLER 2015.). Az utóbbi munka a következő bevezetőt adja a mozgalomhoz: a LEHI nemzeti bolsevista félkatonai szervezet, mely egyértelműen a terror eszközeivel operált, ám eközben a demokrácia eszközeivel is élt. (HELLER 2015. viii-1.) Heller szerint a LEHI ideológiájának gyökerei a revizionista cionizmusban keresendők: a cionizmus ezen irányzata Vlagyimir Ze'ev Zsabotyinszkijhez köthető, aki 1935-ben különvált a Cionista Világszervezettől és meghirdette a britekhez való viszony újragondolását, azaz revízióját (SHINDLER 2010.; SHAVIT 1976.). A revizionista cionizmust történéstől függően írták már le polgári-liberális pártként és fasiszta szervezatként is (SHINDLER 2010.; BILSKI BEN-HUR 1993.), ám vitathatatlan tény, hogy Zsabotyinszkij eszmeisége a XIX. századi nacionalizmusból merített, párosítva azt a fegyver-kultusszal és militáns retorikával. A LEHI, mint látni fogjuk, nem sokkal 1940-es alapítását követően szakított a revizionista cionizmus hivatalos köreivel.

Annak ellenére, hogy a létszáma csúcspontján sem haladta meg a 200 főt,¹ a csoport egyszerre folytatott erős politikai propagandát és végzett terrorista tevékenységet. A LEHI tagjainak nagy részét az Irgun Cvaj Leumi (Nemzeti Katonai Szervezet, ארגון צבאי לאומי) nevű, szintúgy jobboldali-militáns cionista csoportból toborozta, melyet 1931-ban alapított Zsabotyinszkij a baloldali Hagana ellensúlyozására. Az Irgun határozottan revizionista jellegű volt, ám megtartotta függetlenségét a revizionista párttól, és Zsabotyinszkij 1940-es halála után kész volt határozottan britbarát politikát folytatni egészen 1944-ig. (Levine 1980. 43.; Pedazur 1961. 7.) Zsabotyinszkij halálát követően azonban az Irgun kettészakadt, és míg a David Raziél által vezetett frakció tényleges szerepet is vállalt a britek oldalán a második világháborúban egészen Raziél brit kötelékben történő eleséig, addig Stern aktív ellenállás felé terelte saját ágát, melyet rövidesen már nem „a valódi” Irgunnak, hanem LEHI-nek nevezett.²

¹ *Wiener Library* (London, továbbiakban WL), 1445. sz. dokumentum. Copy Files Re Haganah, 1944. november 8. 2–3.

² A szervezet felépítéséért lásd a következő áttekintést: *Jabotinsky Institute* (Tel-Aviv, továbbiakban *Ji*), K5-5/4. Összefoglalóan lásd még: *Ji*, K5-1/1/1, a LEHI jellege és szerkezete. Passim, kül. 3–11.; *Ji*, K5-1/1/2, Irgun-LEHI szakadás története. 4.; *Ji*, K5-1/2, a LEHI akcióinak és támadásainak teljes listája; *Ji*, K5-1/3, a LEHI tagjainak teljes listája.

A mozgalom rendelkezett magyar tagokkal is: a brit nyomozati anyagok csak egy magyarországi születésű tagról tudnak,³ ám név szerint említik máshol Stein Miklóst, Grosz Bélát (máshol Ödönt), Kutas Áront és egy pécsi születésű, ám nyilván tévesen lejegyzett nevű tagot, Badicj (?) Jakabot.⁴ Többek között ez lehetett az oka annak, hogy a britek egyes nyomozati anyagokat budapesti követségüknek is megküldtek.⁵ A LEHI Stern halálát követő vezetői között szerepelt az erdélyi Eljahu Giladi (szül. Grün Albert), akit társai lőttek le erőszakossága okán 1943 nyarán. (VESZPRÉMY 2017. 118.) A mozgalom rövid ideig magyar nyelvű kiadványokat is terjesztett, mint *A Tett* című kiadványt, melynek magyar címe az újság héber megfelelőjének fordítása (*Ha'ma'asz*). (RÓBERT 2016. 113–114.) A hazai embermentési kísérletekben megcsömörlött Joel Brand (Brand Jenő) is a LEHI tagja lett alijázását követően. (SEGEV 2001. 472.)

IDEOLÓGIAI ALAPVETÉSEK

A LEHI vezetője, Avraham Stern lengyel születésű zsidó volt, aki 18 évesen alijázott (vagyis költözött Palesztinába, más néven Erec Jiszraelbe), majd csatlakozott az Irgunhoz. Ezt követően megszakította palesztinai életét, és jogot hallgatott Olaszországban, míg Avraham Tehomi, az Irgun akkori vezetője haza nem hívta. Stern világnézetét a revizionizmus, az olasz fasizmus és a szocializmus inspirálta, mindezt erősen vallásos, már-már misztikus köntösbe foglalva. Világnézetét nem foglalta össze koherens munkába, azonban cikkeiből, verseiből és a LEHI kiadványaiból a szakirodalom rekonstruálta azt. (AMICHAL-YEIVIN 1986. 2–16.) A továbbiakban szemügyre vesszük Stern világnézetét és annak hatásait a LEHI napi politikájára.

Stern alapvető feltételezései a következők voltak: a revizionizmus megbukott, mivel azt egy XX. századi forradalmár helyett egy XIX. századi Gladstone-i liberális vezette Zsabotyinszkij személyében. Olaszországi tanulmányai alatt Stern megismerkedett a fasizmus doktrínáival, csatlakozott is a firenzei egyetem fasiszta ifjúsági szervezetéhez. (HELLER 2015. 25.) Stern a revizionizmus úgynevezett „*maximalista*” irányzatával szimpatizált, mely Zsabotyinszkij belső ellenzékeként funkcionált, s melynek képviselői – Abba Ahimeir és Uri Cvi Grinberg – szocialista múlttal rendelkeztek, mielőtt a radikális jobboldal híveiül szegődtek. (SHINDLER 2010. 156.) Míg azonban a maximalista irány rövid úton betagozódott a revizionizmus fősodrába, Stern külön utakon járt: a németekhez való 1938-as olasz közeledést követően is olaszbarát politikát folytatott, noha nyoma nincsen annak, hogy közeledéseit hivatalos olasz körök fogadták volna. Zsabotyinszkij kritikussai, mint a LEHI vezetésében később részt vevő Jiszrael Eldad (szül. Scheib) és maga

³ National Archives (Kew, továbbiakban *NA*), KV5/31 (eredeti jelzet OF 606-1/V3), 1947. január 6-ai elemzés LEHI-tagok származásáról. 51 lengyel, 23 palesztinai, 13 orosz, 9 csehszlovák, 8 osztrák, 7-7 román és német, 4 litván, 2 bolgár, 1-1 magyar, egyiptomi, török és iráni tag.

⁴ *NA*, KV3/440, 1949. június 20-ai jelentés, Stein Miklós LEHI-tag londoni letartóztatásáról. Stein Budapesten született 1920. november 7-én, később Bécsben élt, egykor a Betar tagja; KV3/437 (eredeti jelzet SF218-0302/V1), 1946. augusztus 2-ai jelentés Grosz Béla vagy Ödönről, budapesti vagy tokaji születésű LEHI-tagról. A jelentés megemlíti, hogy akár két személyről is szó lehet; KV5/31 (eredeti jelzet OF 606-1/V3), 1948. szeptember 24-ei jelentés Kutas Áron és mások ügyében; KV5/32 (eredeti jelzet OF 606/1-V4), 1948. december 11-ei jelentés Ya'acov vagy Jakab Badicj ügyében. Badicj Pécsen született 1918. május 5-én, de csehszlovák útlevelel rendelkezett.

⁵ *NA*, KV5/32 (eredeti jelzet OF 606/1-V4), 1949. február 15-ei jelentés.

Stern úgy vélték, hogy a hivatalos revizionizmus felett eljárt az idő, avagy Stern szavaival: „Zsabotyinszkij halálra ítéltetett”. (HELLER 2015. 6., 42–46., 121.) Ez többek között a szocializmus egyes elemeinek cionizmussal való ötvözését is jelentette számukra, szemben állva Zsabotyinszkij monizmusával, mely tiltotta a szocializmus és a nacionalizmus „keverését”. (HELLER 2015. 5–6.)

A LEHI ezzel szemben a nemzeti bolsevizmus eszmeiségét vallotta, mely Erik van Ree definíciója szerint a teljes etatizmust és a nemzeti keretek közé szorított szocialista forradalmat jelenti (VAN REE 2001. 291–292). A mozgalom későbbi tagjai visszaemlékezéseikben csupán a LEHI baloldaliságának mértékét vitatták. Pinhasz Ginoszar szerint Stern a szocialista-cionista Nahman Szirkin „igaz marxista-cionista baloldali” követője volt, míg Natan Jelin-Mor állítása szerint „Stern nem volt szocialista, ám vadul ellenezte a revizionisták antiszocialista retorikáját”. (HELLER 1994. 137–138.; YALIN-MOR 1980. 32.) Ám a bolsevizmussal való azonosulást a LEHI nyíltan fel is vállalta: Stern magát bolsevistának minősítette (HELLER 2015. 16., 87.), a mozgalom kiadványai pedig Leninre hivatkoztak, magukat a „szovjet hazafiakhoz” hasonlítva. Céljuk, mint egy kiadványuk írta, „egy osztály nélküli társadalom szegénység nélkül”, mivel „a társadalmi igazság a zsidóság vérében van”.⁶ Egy másik kiadványuk „igazságos társadalmi rendet” ígért az eljövendő zsidó államban, „ahol nem lesz éhezés vagy munkanélküliség”. Maga Natan Jelin-Mor is bevallotta, „a teljes egalitarizmus” híve volt.⁷ Személyesen Stern az anarchista Mihail Bakunyindra hivatkozva írta, hogy „a forradalmat csakis azok hozhatják el, akiknek semmijük sincsen”, szembeállítva ezt Zsabotyinszkij egyik cikkével, melyben a jobboldali cionistákat csak úgy nevezte: mint „mi, a burzsoázia”. (BILSKI BEN-HUR 1993. 82.)

Mindez azonban heves nacionalista retorikával és az állam – nevezetesen a zsidó állam – piedesztálra emelésével járt együtt. A mozgalom legrészletesebb – így is csupán egyoldalas – célkitűzése, az *Ikurej Ha 'tehija* (*A feltámadás elvei*, עיקרי התחייה) 18 pontja közül a negyedik így szólt: a „küldetés” Izrael földjének megváltása a kard által, Izrael királyságának visszaállítása és a „nemzeti reneszánsz”. Ennek eszköze a következő pont: a nemzeti nevelés „a szabadság szeretetére és a gondolatok nélküli hűségre”.⁸ Hogy a kettő hogyan illeszthető össze, azt a tömör pamflet nem fejtette ki, ám a LEHI kiadványaiban ennél csak radikálisabb megfogalmazások szerepeltek. Egy riport szerint egyik tagjuk úgy fogalmazott, hogy „egyszerű emberek vagyunk, akik ölnek és meghalnak az igazságért”,⁹ maga Stern pedig erőteljes hangsúlyt fektetett költészetében az egyén nemzeti célok alá rendelésére és az ügy érdekében való szent halálra. „Üdvözölni fogjuk [a megváltót]: a vérünk lesz / Az utcákon a vörös szőnyeg / És a szőnyegen az agyvelőnk / Mint fehér liliomok” – írta egy versében. (HAZANI 2002. 10.) *Hajalim almonim* (*Névtelen katonák*) című verse egyenesen a mozgalom himnuszává vált: „Névtelen katonák vagyunk, egyenruha nélkül, / Körülöttünk félelem és a halál árnyéka. / Egész életünkre soroztak be minket, / A sorból csak a halál enged el”. A verset utólag így értelmezte Jichák Samir: „Az egyén – a harcos – teljes beleolvadásáról van szó a kollektívába.” (SHAMIR 1998.)

⁶ NA, KV5/31 (eredeti jelzet: OF 606-1/V3), *Lohamei Herut Yisrael* (angol nyelvű kiadvány) no. 1. (1948 november); *Ji*, K5-3/3, *Ha 'Hazit* (angol nyelvű kiadvány) no. 2. (1943. augusztus), 4. és 15.

⁷ *Ji*, K5-1/1/2, a LEHI angol nyelvű kiadványai (köztük az *Ikurej Ha 'tehija* angol nyelvű fordítása *The Principles of Renaissance* néven, továbbiakban: *Principles of Renaissance*), itt 8. és Natan Jelin-Mor datálatlan írása, 24.

⁸ *Principles of Renaissance*, 8–9.

⁹ NA, KV5/31 (eredeti jelzet OF 606-1/V3), sajtókiadvágások a LEHI-ről, 1948. szeptember 5.

Ám a sorok nem csak szóvirágok voltak: a mozgalom többször is végzett olyan renitens tagjaival, mint például Elijahu Giladi. „*A mi kapunkon csak bejönni lehet, nincs kijárat. Kegyetlenek leszünk bajtársainkkal*” – figyelmeztették új tagjaikat. (HELLER 2015. 121.) Stern baloldali ikonjai mellé Mussolinit és Piłsudskit választotta, (HELLER 2015. 26–27.) és talán igaza lehetett annak a brit titkosszolgálati jelentésnek, mely szerint a LEHI tagjait „*fasiszta vonalak mentén neveli*”.¹⁰ Ellenfeleik, mint a baloldali David Ben-Gurion, ennél tömörebben fogalmaztak: „*A LEHI Vichy-t akart csinálni Palesztinából*”, közölte a britekkel.¹¹ Mint látni fogjuk, a fenti elképzelések mind meghatározták a mozgalom politikai lépéseit, melyeket eközben a gyakorlati rugalmasság is tarkította. Mint egy kiadványuk írta: a LEHI „*dogmatikus céljaiban, ám elasztikus eszközeiben*”.¹² Minden világnézeti alapvetést felülírt Stern azon tétele, hogy a háborúban az ideológia nem számít. (HELLER 2015. 124.)

KÜLPOLITIKAI ELKÉPZELÉSEK, 1940–1944

A LEHI külpolitikai irányát a kezdeti revizionista-cionista célok radikális folytatása határozta meg, melyet a hivatalos revizionista párt és az ahhoz lazán köthető katonai szervezet, az Irgun 1939-től elhagyott. A brit politika kiszolgálásában „*nem volt minőségbeli különbség Zsabotyinszkij és [a középvonalas cionista Hajim] Weizmann között*”, írták egy cikkben. Felfogásuk szerint azonban mind az 1917-es Balfour-deklaráció, mind pedig a brit mandátum illegitímek voltak, ugyanis a zsidóság Izrael földjéhez való bibliai joga felett rendelkeztek. „*Hazánkban minden kormány, amely nem zsidó kormány, olyan, mint a német kormány Lengyelországban*” – írták 1943 nyarán. „*Palesztina idegen urai lényegében az ellenségeink. A cionizmus ezt még nem ismerte fel.*”¹³ Egy későbbi kiadványuk tömören foglalta össze brit politikájukat: „*A brit birodalomnak el kell pusztulnia, ha népünk élni akar.*”¹⁴ A világháborús helyzet ezen nem változtatott: a LEHI „*fenntartja, hogy semmifajta igazoltsága nincs a brit hatóságokkal szembeni katonai tevékenység felfüggesztésének azzal az ürüggyel, hogy ez a tevékenység hátráltatná a háborús törekvést és segítené Hitlert. Ez a vád alaptalan, ugyanis a zsidókkal szembeni politikája okán Nagy-Britannia nem kevésbé veszélyes ellenség, mint a náci Németország.*”¹⁵

Milyen külpolitikai szövetségesekre számított ebben a harcban a LEHI? Mint a *Ha' hazit (A front)* című kiadványuk írta, „*a dogmatizmus bolondság*” ebben a helyzetben, és a mozgalom nem válogathatta kényesen szövetségeit. Míg az Egyesült Államok és Olaszország – egy demokratikus és egy fasiszta ország – „*semlegesek*” voltak „*a héber nemzettel szemben*”, addig Anglia és Németország – ismét egy demokrácia és egy diktatúra – ellenségesek. A lap konklúziója volt, hogy mivel „*szövetségesünk lehet bármely nemzet vagy hatalom, amely harcban áll politikai ellenfelünkkel*”, „*akár (...) antiszemita tényezők is tudnak segíteni, akik meg akarnak szabadulni*

¹⁰ NA, KV5/29 (eredeti jelzet: OF 606-1/V1), jelentés a LEHI-ről, 1942. február 23.

¹¹ NA, KV5/30 (eredeti jelzet OF 606-1/V2), megjegyzések David Ben-Guriontól, 1946. október 9.

¹² JI, K5-3/3, 7.

¹³ JI, K5-3/3, *Ha' hazit* no. 2. (1943. augusztus), 2–4. és 7.

¹⁴ NA, KV5/31 (eredeti jelzet OF 606-1/V3), *Lohamei Herut Yisrael* no. 1. (1948. november).

¹⁵ JI, K5-1/1/2, 7.

a [zsidó] kérdéstől – azzal a feltétellel, hogy erős kézzel segítik Palesztina meghódítását egy héber kormány számára.”¹⁶

Az itt szereplő sorok magyarázatra szorulnak. A gondolat, hogy a „zsidókérdéstől megszabadulni akaró” antiszemiták „hasznosak” lehetnek a cionizmus számára, Herzl Tivadartól Zsaboytinszkijig fellelhető gondolat: tömören az az alapja, hogy ha az antiszemiták is meg akarnak szabadulni a zsidóktól, akkor rá lehet venni őket a hasznos cél, a zsidó állam felállításának támogatására. Stern maga ezt így fogalmazta meg: „A diaszpóra zsidósága helyzetének meggyengítésére tett törekvések – és így arra készítetésük, hogy más országokba meneküljenek – nem ártanak a héber szabadság mozgalmának. Sőt, bizonyos esetekben segíthetik is. Egy zsidógyűlölő lehet cionistabarát, míg egy filoszemita lehet anticionista.” (HELLER 2015. 83–84.)

Stern ezzel a logikával már 1937 tavaszán támogatást eszközölt ki az antiszemita lengyel kormánytól egy volhíniai katonai kiképzőtábor létrehozására, ahol közel száz Irgun-tiszt számára nyújtott magas színvonalú kiképzést a lengyel hadsereg. A lengyelek 5000 fő számára elegendő fegyvert is biztosítottak az Irgunak – Hotchkiss típusú géppisztolyokat –, melyek azonban a második világháború kitörésekor elvesztek a szervezet számára. (SNYDER 2016. 66–68.; BEN-AMI 1983. 74.) A lengyelek antiszemita fantáziáira rájátszva Stern „a világzsidóság” segítségét ígérte a kiképzésért cserébe. (HELLER 2015. 46.) Mindezt Stern még az Irgun felsőbb utasítására és a második világháború kitörése előtt tette, ám az Irgun britbarát politikáját követően Stern elszakadt a mozgalomtól és külön útra lépett.

Ennek a sajátos külpolitikai iránynak – melyet a fenti sorok is megindokolni kívántak – első lépése a fasiszta Olaszországgal való kapcsolatkeresés volt. 1940 nyarán olasz gépek bombázták Haifát és Tel-Avivot, 127 halálos áldozatot szedve. A *Regime Fascista* olasz újság címlapon hirdette, hogy Mussolini „jövőre Jeruzsálemben” fog járni, hogy „felszabadítsa a Szentföldet”.¹⁷ Sternt saját bevallása szerint „lenyűgözte” a katonai eredmény, és úgy látta, hogy „a tengelyhatalmak győzelme elhozhatja a cionizmust beteljesedését”. (HELLER 2015. 78–79.) Olaszbarát politikáját a LEHI egyes kiemelkedő tagjai is támogatták, köztük Jiszrael Eldad, Menahem Begin későbbi tanácsadója. (HELLER 2015. 92.) A LEHI felvette a kapcsolatot a palesztinai olasz konzulátus egyik volt alkalmazottjával, Mose Rothsteinnel, és közel hét hónapon át alkudoztak vele a megkötendő katonai szerződésről Olaszország és „a jövőbeli héber kormány” között. A „Jeruzsálem-szerződés” néven elhíresült dokumentum – melyet voltaképpen senki sem írt alá, s mely, mint látni fogjuk, sosem jutott el hivatalos olasz körökhöz – 1940. szeptemberi datálással megtalálható a brit *Nemzeti Levéltár* nyomozati anyagi között. Ennek oka, hogy Rothstein az Irgun titkosügynöke volt, aki a brit hatóságokkal közös akcióban próbált meg aláírást szerezni Stern tollából az inkrimináló dokumentumra. Az akcióért felelős Irgun-tagot, Jiszrael Prickert a LEHI bosszúból kivégezte, miután a terv kitudódott. A dokumentum így szerződés-tervezet maradt, valós súly nélkül. Mint egy brit jelentés írta, az irat „érdekfeszítő és nem utolsó sorban igen szórakoztató is, noha legalább az egyik fél teljesen komolyan gondolta azt”.¹⁸

¹⁶ *Ji*, K5-3/3, *Ha' hazit* no. 2. (1943. augusztus), 7–8.

¹⁷ „*In Jerusalem Next Year*” Says Italian Paper, *The Jewish Western Bulletin* (Vancouver), 1940. augusztus 16. 1.

¹⁸ *NA*, KV5/31/143a (eredeti jelzet OF 606-1/V3), *Activities of the Stern Group – Proposed Agreement with the Italians*, 1941. november 11.

A szerződés húsz pontot tartalmazott, melyekben Olaszország elkötelezte volna magát a cionista ügy és a palesztinai zsidó állam mellett, és ígéretet tett volna a hatalma alá tartozó területek „zsidó diaszpórájának likvidálására”, azaz a zsidó lakosság Palesztinába telepítésére. Ezt követte Olaszország elkötelezése egy zsidó hadsereg felállítására, mely „*lehetőség szerint részt venne*” a britek Palesztinából való kiűzésében. A 6. és 7. pontok egyértelművé tették, hogy Olaszország lehetőség szerint minden olyan országot rá kellett volna vegyen ezen célok támogatására, „*amellyel szerződésben áll*” – ez nyilván Németországra utalt. Ezért cserébe a LEHI vállalta, hogy a jövőbeli zsidó állam „*kooperatív*” – a csatolt héber dokumentumban „*korporatív*” – jellegű lesz, és felvetette, hogy ha a zsidó állam esetleg nem tudja megőrizni korporatív jellegét, Olaszország „*szabadon beavatkozhat és őrizheti a rendszert*”. Az ezt követő pontok a leendő zsidó állam teljes külpolitikáját az olaszok alá rendelte volna, illetve tisztázta, hogy a Földközi-tenger teljes egészében olasz terület. A szerződés a zsidó állam légierijéről és hadiflottájáról is előre lemondott, kijelentve, hogy mindössze egy kereskedelmi flottát akar fenntartani, mely nem haladja meg méretében az olasz flotta 1/4-ét. A zsidó állam határait ezért az olasz hadsereg őrizte volna. Olaszország ígéretet tett volna arra, hogy meggyőzi az arabok országokat a cionizmus támogatásáról, a LEHI pedig garantálta volna, hogy Jeruzsálem szent helyei a Vatikán, Haifa kikötője pedig Olaszország birtokába kerültek volna.¹⁹

Nem lehet vitatkozni Joszef Heller konklúziójával, miszerint a szerződés a leendő Izraelt „*a tengelyhatalmak bábjává tette volna*”. (HELLER 2015. 78–79.) A dokumentum minden szabadságharcos retorikája ellenére teljesen Olaszország alá rendelte volna a jövőbeli zsidó államot katonai és külpolitikai vonatkozásban, illetve korlátlan teret adott volna Olaszországnak a térség nyersanyagainak kihasználására. Egy 1941. októberi jelentés továbbá azt is feltételezte, hogy a LEHI görögországi brit csapatok pozícióiról és palesztinai repülőgéppállásokról készült információkat átadni a tengelyhatalmaknak.²⁰ A rivális Irgun és a britek helyesen gondolták, hogy a dokumentum lejárató hatással lehetett volna a LEHI-re, és nem véletlen, hogy a szerződést még egy 1947-es brit anyag is elővette, mint „*jó propagandaanyagot (...) a revizionizmus diszkreditálására*”.²¹

A csapda, melybe majdnem belesétált, nem akadályozta meg Sternt a további közeledések előkészítésében. David Jisraeli történész futó említést tett egy tanulmányában arról, hogy az olasz közeledési kísérletet követően Stern hasonló szövetséget keresett a Vichy-Franciaországgal és az indiai függetlenségi mozgalommal. (YISRAELI 1975. 165.) Ennél részletesebben dokumentált a LEHI két szövetségkötési kísérlete a náci Németországgal 1940 decemberében és 1941 decemberében. A náccal való nacionalista alapú szövetség gondolata nem volt új keletű a cionizmus jobbszélén: 1932-ben jeruzsálemi revizionisták deklarálták, hogy „*ha Hitler feladná antiszemitizmusát, a követőivé válnánk*” (LUBRANY 1932. 835.), majd 1939-ben a Sternnel szoros kapcsolatos ápoló M. A. Perlmutter fejtette ki, hogy ha a britek nem állnak a cionizmus mellé, akkor a zsidók „*így fognak szólni magukhoz*: »Pusztuljunk el a filiszteusokkal együtt, és kiáltsunk

¹⁹ NA, KV5/31 (eredeti jelzet OF 606-1/V3), Jerusalem Agreement 1940, 1–3. A dokumentumot annak héber eredetije követi fakszimilében.

²⁰ NA, KV5/29 (eredeti jelzet OF 606-1/V1), Extract of Appendix to M.E.I.C. Summary No. 644, 1941. október 28.

²¹ NA, KV5/31 (eredeti jelzet OF 606-1/V3), 1947. február 21-ei jelentés propaganda ügyében.

fel Jeruzsálemben, hogy Heil Hitler!«” (HELLER 2015. 46.) Stern, aki meg volt győződve a németek katonai fölényéről, cikket írt a LEHI *Be'herev (Karddal)* című kiadványába, melyben méltatta a németek sikereit, eltökélttségét, „cinizmusát az erkölcsi értékekkel szemben és ellenfeleivel szembeni sátáni gyűlöletét”. (HELLER 2015. 68–70.)

Heller szerint Stern ekkor – 1940 tavaszán – még nem óhajtott színre lépni a nációkkal való szövetségkötés tervével, ám a mozgalom rövidesen ezzel a gondolattal is megismertette olvasóit. A LEHI kiadványai úgy érveltek, hogy a valódi ellenség nem Németország, hanem Nagy-Britannia: „*Van különbség az üldözö, és az ellenség között. Üldözők minden nemzedék során támadtak Izrael ellen, és diaszpóránk minden időszakában (...) egészen Hitlerig. Minden bajunk oka, hogy a Szétszóratásban vagyunk, s hogy nincs államunk és hazánk. Ezért hát ellenségünk az idegen, földünk bitorlója, aki meggátolja, hogy népünk hazatérjen. Ellenségeink a britek (...), akik Európában az üldözö kezére juttatják testvéreinket.*” (SICKER 1972.) Heller szerint a nációkkal való első kapcsolatfelvételt nem előzte meg vita a mozgalomban, s arról csak Stern és szűk köre tudott. (HELLER 2015. 85.) A kapcsolatfelvételt Menahem Begin, az Irgun későbbi vezetője, illetve későbbi izraeli miniszterelnök, utólag szintúgy elvetette. (HELLER 2015. 94–95., 107.) Hasonlóan vélekedett Ja'akov Meridor Irgun-vezető, aki inkább egy „*héber légierőt*” akart látni, amely „*lebombázza Berlint*”. (HELLER 2015. 107–108.)

A LEHI Naftali Lubencsik nevű tagját küldte el maronita közvetítők segítségével Bejrútba, hogy ott Werner Otto von Hentig náci diplomatával tárgyaljon. Hentig maga így számolt be erről emlékirataiban: „*A legfurcsább delegáció egyenesen Palesztinából érkezett. Vezetőjük, egy igen impozáns, tisztalkatú ember, felajánlotta, hogy hajlandó együttműködni a nemzetiszocialistákkal saját népe ellen, elsősorban a fősodratú cionistákkal szemben, ha Hitler őszintén beleegyezik abba, hogy saját államot ad a zsidóknak Palesztinában (...). A zsidó delegációnak azt mondhattam csak, hogy feltételeiket sosem fogjuk tudni elfogadni az arabokra és alapvető elveinkre való tekintettel, noha én személyesen mindig is az izraeli nemzetállam felállítása mellett voltam, egy olyan megfelelő klímájú területen, ahol az ember képes letelepedni. Még fel is vettem Hitlernek írásban, hogy a német politika számára előnyösebb lenne egy felelős kormánnyal és egy önálló állammal tárgyalni egy megfoghatatlan, és éppen ezért veszélyes világhatalom helyett.*” (VON HENTIG 1962. 338–339.)

Von Hentig titkára a LEHI szóbeli ajánlatát legépelte, ám útban Németország felé a diplomata fennakadt a törökországi Ankarában. Von Hentig a LEHI ajánlatát átadta a náci törökországi haditengerészeti attaséjának, Ralf von der Marwitz altengernagynak, aki 1941 januárjában jelentésbe foglalta azt, és továbbadta a törökországi német nagykövetségnek. A követ egy másolatot elküldött Berlinbe, az eredetét pedig elhelyezte a törökországi német nagykövetség irattárába. Az ún. „*Ankara-dokumentumot*” ott is találták meg a háború után. Az irat fejlécén még az Irgun név szerepelt, mivel a LEHI ekkor még a „*valódi*” Irgunnak hívta magát. (HELLER 2015. 110.)

A dokumentum címe szerint a „*valódi*” Irgunnak „*az európai zsidókérdés megoldására és a háborúban Németország oldalán való részvételére tett javaslatát*” tartalmazta. A szöveg rögtön tisztázta, hogy ha a náci vezetők komolyan gondolják a „*zsidómentes Európa*” létrehozását, akkor az csakis az „*európai zsidó tömegek evakuálásán*” keresztül lehetséges, úgy, hogy „*ezeket a tömegeket a zsidó nép otthonában, Palesztinában telepítik le, a zsidó állam felállítása által*”. A szöveg szerint a megkereső fél „*tudatában volt a német birodalom és hatóságai jóakarátának*

a cionista tevékenység iránt Németországon belül és a cionista kivándorlási tervek iránt”, és ezért a következő három pontban foglalja össze álláspontját: 1. „Közös érdekek állhatnak fenn a német elképzeléseknek megfelelő új európai rend felépítése és az Irgun [LEHI] által képviselt valódi zsidó nemzeti törekvések között”. 2. A náci Németország és a „nemzeti héberség közötti együttműködés létre képes jönni”. 3. „A történelmi zsidó állam nemzeti és totalitárius alapokon történő felállítása, mely szerződéses úton kötődne a német Birodalomhoz, a Közel-Kelet feletti leendő német hatalmi pozíciók megőrzésének és megerősítésének érdekében állna.”²²

Ezen alapokat lefektetve a LEHI kifejtette, hogy „amennyiben a német Birodalom elfogadja az izraeli felszabadító mozgalom fent említett nemzeti törekvéseit, felajánlja, hogy aktívan részt vesz a háborúban Németország oldalán”. Ajánlatuk „katonai, politikai és hírszerzési területeket” említett, amennyiben az „európai zsidó férfierő” kiképzését a németek segítenének megszervezni. „Ezek a katonai egységek részt vennének a Palesztina meghódításáért vívott harcokban, amennyiben döntés születne egy ilyen front megnyitásáról” – tették hozzá. A beadvány azzal próbálta meggyőzni a németeket, hogy a zsidók hozzájárulása „az európai zsidókérdés pozitív-radikális jellegű megoldásához” „rendkívül megerősítené az Új Rend morális alapját a teljes emberiség szemében”, s hogy maga Hitler is „kiemelte, hogy minden szövetséget vagy koalíciót ki kíván használni Anglia elszigetelésére és megsemmisítésére”. Ehhez a dokumentum még azt is hozzátette, hogy a LEHI „ideológiájában és felépítésében szorosan kapcsolódik az európai totalitárius mozgalmakhoz”.²³

Az ajánlatra, mely valószínűleg sosem jutott el releváns német körökig, nem is érkezett válasz. A dokumentum szövegéből egyértelmű, hogy az ajánlat fontos részét képezte az európai zsidóság kitelepítése, és ezzel életben hagyása („pozitív” irányú megoldása a zsidókérdésnek). Kérdéses, hogy mennyire hihették el a LEHI vezetői, hogy a németek 1940 decemberében megkímélnék az európai zsidóságot. Heller feldolgozott LEHI-kiadványokat, melyek szerint a varsói gettó élhető, pozitív példája volt a zsidó önrendelkezésnek. Stern szintúgy kijelentette Aba Ahimeir revizionista ideológusnak, hogy ha Palesztina náci uralom alá kerül, „majd valahogy megleszünk a németekkel. Az oroszok is megoldották, mikor nagyon szükséges volt.” Stern a madagaszkári kitelepítés ötletét is elfogadta volna. (HELLER 2015. 84–87., 317.) Az Ankaradokumentum, noha elképesztő olvasmány, különösebben nagy hatással nem bírt. Az ajánlattétel sikerének eleve mérsékelt lehetőségeit azonban jól mutatja von Hentig olvasata, aki 1983-ban interjút adott a *Jediot Ahronot* izraeli lapnak. A diplomata úgy summázta a történeteket, hogy egy „zsidó terrorista” megkereste őt, „a saját népe ellen” szöve terveket.²⁴

A LEHI tagsága rövidesen hírt kapott Lubencsik küldetéséről, Heller szerint éppen Aba Ahimeir szívárogtatása útján. Ahimeir nem ellenezte volna az alkut a Vichy-Franciaországgal

²² *Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes* (Berlin), Bestand 47–59, E-224152 und E-234155–58. Grundzüge des Vorschlages der Nationalen Militarischen Organisations in Palästina (Irgun Zewai Leumi) betreffend der Lösung der jüdischen Frage Europas und der aktiven Teilnahme der N.M.O. am Kriege an der Seite Deutschlands (1941). Másolatáért lásd még: *Jl*, K5-4/1.

²³ Uo. Noha a cionizmus alapvetően nyilván nem volt totalitárius eszme, sajátos retorikai kapcsolat, hogy Hanoh Kalaj „héber létéről” érkezett ideológiájában. (HELLER 2015. 81.)

²⁴ Im terrorist jehudi me'palesztina, *Jediot Ahronot*, 1983. július 15. 22–23.

vagy Olaszországgal, de úgy vélte, hogy a németek felé való közeledéssel a LEHI az „ötödik hadoszlop” szerepét vállalta fel. A mozgalom egyik tagja így panaszkodott a barátjának írt levelében: „Jair vadul kívánja a hatalmat, és csak a hatalmat. Bármilyen eszközzel tenni akar érte. Egyértelműen azt hiszi, hogy ha majd a németek itt lesznek, ő lehet a zsidók kormányzó-helyettese árulása jutalmául, de elfelejti (...), hogy mennyire keveset is érnek a németek ígéretei. (...) Új tengely van épülőben a Közel-Keleten: [a németek] és Jair. (...) Olyan, mintha álmodnék, és még mindig nem hiszek a szememnek.” A LEHI egy másik tagja arra figyelmeztette Sternt, hogy „ha azt hiszed, hogy amikor a németek megtesznek a palesztinai gettó fejének, majd én leszek a helyettesed, akkor nagyon tévedsz”. Mások azonban támogatásukról biztosították. Jisrael Eldad szerint „tisztán cionista szempontból nem Hitler az ellensége (...) a Cionba való visszatérésnek, (...) hanem Anglia”. Stern a kritikákat elhessegette: „Nézzetek a bolsevikokra, ők sem hezitáltak” szövetséget kötni Hitlerrel, érvelt. (HELLER 2015. 86–92.)

Stern 1941 decemberében – mikor az észak-afrikai Rommel-offenzíva okán még mindig valós német veszély fenyegette Palesztinát – tette meg második közeledési kísérletét a németek irányába. Ezúttal Natan Jelin-Mor, a LEHI későbbi vezetőségi tagja próbált meg eljutni Törökországba, ám a britek már Aleppóban letartóztatták. Jelin-Mor emlékirataiban azzal érvelt, hogy „voltak objektív okai” a németek felé való közeledésnek. Először is, a németek a háborúval a britek gyengítésén dolgoztak, másrészt „Németország nyílt célja volt, hogy Európát, és talán a többi kontinentet is, zsidómentessé tegyék. Ezt csakis úgy lehetett elérni, ha a világ zsidóságát annak saját földjére koncentrálják.” Jelin-Mor szerint ekkor még úgy tudták, hogy a németek csak ki-telepítik a zsidókat. „A centralizálás ötlete önmagában kívánatosnak tűnt. Már csak arra volt szükség, hogy meggyőzzük a németeket, hogy a centralizálás célpontja Palesztina legyen Madagaszkár helyett” – írta Jelin-Mor. (FRIEDMAN-YELLIN 1978. 83.)

Már idézett írásában a LEHI a morális elvek félretételéért tisztelte a nácikat, és visszatekintve is hasonlóan érvelt Jelin-Mor: „Ma, mikor a háború végkifejlete már ismert, hatmillió zsidó elpusztítása után, az emberek készek elismerni, hogy Jáir egy igaz héber hazafi volt, de politikusként naiv, [mivel] tisztánlátását elhomályosította a britekkel szembeni gyűlölete. De az utólagos bölcselkedés semmivel sem jobban igazolt ma, mint akkor. A nemzetek életében vannak teljes krízispillanatok, mikor azok pusztulás és túlélés között ingadoznak. Ilyen helyzetekben a moralitás hagyományos szabályai minden jelentésüket elvesztik. Lehet hódolni szárnyaló szellemiségű értékeknek – úgyis a feneketlen mélységbe fognak hullani. Ha túl kívánunk élni a dzsungelben, néha olyan eszközökhöz kell nyúlni, melyek egyébként erkölcsstelennek tűnhetnek. Ez különösen akkor jogos, ha az, aki moralitást prédikál, közben furkóbotot tart a kezében, mellyel koponyákat kíván betörni. Az eszközöket természetesen nem igazolhatja bármilyen végcél. Viszont a túlélésért folytatott harc, melynek gyökere a vágy, hogy életben maradjunk, olyan eszközök igazolására szolgál, melyeket elképzelhetetlennek tartunk normális időkben.” (FRIEDMAN-YELLIN 1978. 86.) Tekintve, hogy az olaszok, Vichy és a nácik részéről valós válasz nem érkezett a LEHI közeledésére, ezek a diplomáciai útkeresések inkább „kínos fejezetet” jelentenek a mozgalom történetében, mint valós külpolitikai alternatívát. Sternt brit nyomozók 1942 februárjában lelőtték, a mozgalom 1943 novemberében éledt újjá. (NOVÁK 2000. 249.)

KÜLPOLITIKAI ELKÉPZELÉSEK, 1945–1949

1943 nyarán közel harminc Irgun-tag érte el Palesztinát szovjet területeken áthaladva: köztük volt a LEHI-t Stern halálát követően vezető triumvirátus egyik tagja, Jiszrael Eldad. Eldad revizionista ideológusként és vallástudósként vált híressé, és a szervezet vezetését ő vállalta Jichak Samir és Natan Jelin-Mor mellett. A második világháború végét követően a LEHI külpolitikáját erős szovjetbarátság határozta meg, mely még több aggodalomra adott okot a mandátumos hatóságok számára. Az év során már észlelhetővé váltak a LEHI szovjet irányultságának jelei. Avraham Stern még tárgyalt a palesztinai kommunistákkal, ám nem jutott semmi konkrétumra. Natan Jelin-Mor már úgy vélte, hogy lesz harmadik világháború, amelyben a Szovjetunió lesz Amerika és az Egyesült Királyság „nagy ellenfele”. „Az elkövetkező háborúban a LEHI a Szovjetunió oldalán lesz majd” – tisztázta.²⁵ 1944 augusztusában Jelin-Mor megállapította, hogy a szovjet sajtó nem támadja a cionizmust, és hogy a Szovjetunió cionista meggyőződésű zsidókat javasolt közszerepekre, mint például Emil Zommersteint, aki a „nemzeti felszabadításért” felelős lublini bizottság tagja volt. Jelin-Mor azt is kiemelte, hogy az amerikai kommunista sajtó küzdött az alijázást korlátozó Fehér Könyv ellen. (HELLER 2015. 132.) S noha Heller szerint a mozgalom még mindig jobboldalinak számított a politikai eszmetörténet objektív mércéje szerint, 1945 tavaszára ez is megváltozott. Ekkor Jiszrael Eldad kijelentette, hogy „az osztályharc az élet egyik tényezője”, és hogy „ha döntenünk kell egy egységes, ám harcra képtelen nemzet és egyetlen osztály között, mely kész küzdeni a felszabadításért, akkor az egyetlen osztályt preferáljuk”. Eldad továbbá a Biblia társadalmi igazságról szóló részeire hivatkozott, és a rivális Irgunt „fasisztának” kezdte nevezni. (HELLER 2015. 133–134.)

Az 1945. tavaszi kairói perek után – melyek során LEHI-tagokat ítélték el brit tisztviselők elleni merényletekért – Jelin-Mor már nyíltan a szovjet dominancia mellett foglalt állást: az „orosz óriás” ott volt a Dardanellákon, Berlinben és Norvégiában, így „demonstrálva erejét”. A LEHI egyik újsága pedig kijelentette, hogy „vége azoknak az időknak, amikor a zsidóságnak Nagy-Britannia barátjának kellett lennie. (...) Szövetségeseinket felénk és küzdelmünk felé gyakorolt magatartásuk alapján válogatjuk meg.” (HELLER 2015. 151–154.) A LEHI az amerikai segítséget is ellenezte, mert ebben a szovjetbarát országokkal való konfrontáció lehetőségét látta: „A héber nemzet nem akar, és nem is lehet Amerika politikai és katonai partnere a Szovjetunióval szemben. (...) Nem érdekünk a háború a szovjethatalommal.” (HELLER 2015. 170.) A LEHI ellenfeleinek tartogatott szitokszavak közé rövidesen bekerült az „imperialista” is.

A fentiekből kitűnik a LEHI ideológiai flexibilitása. Eldad véleménye az volt, hogy a judaizmus a zsidó nemzet aktuális keretek között történő önmegvalósítása, nacionalizmusa, és így minden ideológiával és gazdasági renddel kompatibilis. Ide sorolható Stern egykori nézete, miszerint a Tízparancsolat ölési tilalmát „össze kell törni”, hogy „felszabadítsa a zsidó népet”. Az aktuális politikai irányválasztás oltárán Zsabotyinszkijt is készek voltak feláldozni: Eldad szerint egykori eszmei inspirátoruk túl egyoldalúan kezelte a marxizmust, és úgy vélte, az évszázad „a munkásosztály” évszázada kellett, hogy legyen, „akár tetszik, akár nem”. (HELLER 2015. 49., 186.) Az egykori alapokkal való szembenállás kivált akkor is, amikor Eszter Wilenszka, a palesztinai kommunista párt tagja cikket írt a palesztinai *Kol Ha'am* (*A nép hangja*) hasábjaira, melyben kijelentette, hogy a LEHI olyan, mint Mussolini és Hitler, illetve „még mindig imádja

²⁵ NA, KV5/30, Jelin-Mor szavai 1944-ben, konkrétabb datálás nélkül.

Zsabotyinszkijt”. Válaszában a LEHI méltatta a *Kol Ha'amot*, közölte, hogy az amerikai tőke ellen vannak, és hogy „*zsidó kommunizmust akartak*” létrehozni „*a nemzeti érdekek figyelembevételével*”. (HELLER 2015. 190–192.)

Az ideológiai alapvetéseket külpolitikai tapogatózások követték, melyek eleve kevés realizálódási eséllyel indultak: a Szovjetunió gyarmatfelszámoló, pánarabizmust propagáló politikájába hosszú távon vajmi kevésbé fért bele a zsidó szabadságtörekvések támogatása. Bizonyos pozitív kilátásokra adhatott okot, mikor Andrej Gromiko szovjet ENSZ-képviselő elfogadta a zsidó nép függetlenségi törekvéseit, amennyiben azok arab-zsidó kétnemzetiségű államot eredményeznének.²⁶ A LEHI reakciója erre az volt, hogy „*Oroszország [sic!] többet követel Izrael számára, mint maga Izrael*”, s hogy „*épp ahogy [az ENSZ] felajánlotta Jeruzsálemet [az araboknak], úgy mi is felajánlhatjuk Stockholmot az oroszoknak*”. (HELLER 2015. 245.) A szervezet meg volt győződve róla, hogy az ő tevékenységük változtatta meg a szovjet álláspontot.²⁷

Hogy milyen gyakorlati együttműködés történt a két oldal között, arra a brit titkosszolgálat adatai és Heller forrásai utalnak. A brit titkosszolgálat szovjet kezét sejtett Folke Bernadotte ENSZ-küldött LEHI általi meggyilkolása mögött, s noha ez csupán sejtés maradt, egy 1948. szeptemberi jelentés szerint Olga Wilenszka NKVD-ügynök (a palesztinai kommunista párt vezetője, Eszter Wilenszka-Radomszka testvére) képezte a LEHI tagjait az SAGU (Közép-Ázsiai Állami Egyetem) oktatóival karöltve Kiszlovodszk, Artek (Hurzuf, Krím-félsziget) és Taskent helyszínein. Az oktatók között felmerült Vjacseszlav Icakov szovjet propagandista neve. Innen 1946 márciusában 22 LEHI-tag kelt útra nyugat-európai DP (*dislocated person*, hontalan egyén) táborokba rekrutálás céljából. „*Meghitt kapcsolat*” áll fenn a LEHI, illetve a Szovjetunió és a szovjet szatellitiek között. „*A LEHI vezetősége kétségkívül szovjetbarát*”, „*sztálinista szélsőjobb[oldali]*” – szölte a brit konklúzió.²⁸ Egy másik jelentés arról számolt be, hogy Mose Szne palesztinai kommunista képviselő Moszkvában és Bukarestben tárgyalt, s noha ez nem túl meglepő egy kommunista aktivista esetében, a jelentés azt is kiemelte, hogy Szne szintűgy kapcsolatokat ápol a LEHI-vel. Hivatalos izraeli körök a LEHI számára érkező szovjet pénzügyi támogatásról is beszámoltak, ám ezt a hírt átvevő brit titkosszolgálat is kérdésesnek tartotta.²⁹

Hogy milyen képzést is kaptak szovjet propaganda terén a LEHI tagjai, az nem világos, ám egy általános brit jelentés „*szovjet propaganda*” tárgyában külön említi a LEHI aktivitását: a szervezet kiadványai szerint a britek „*úgy kezelik az arabokat, mint valami gentlemeneket*”, pedig azok csak „*majmok*”. „*Az oroszok tudják, hogyan kell bánni a majmokkal*” – ígérte a LEHI.³⁰ Egy a palesztinai jugoszláv konzulátusnak küldött, majd a britek által megszerzett LEHI-memorandum

²⁶ Palestine Jews Jubilant at Gromyko's Statement; Most Favor Partition. *Jewish Telegraphic Agency*, 1947. május 15. A teljes szövegért lásd: <https://israeled.org/wp-content/uploads/2015/05/1947.5.14-Gromyko-Speech.pdf>. Hozzáférés: 2017. 07. 15.

²⁷ NA, KV5/31, LEHI rádióadásának átirata, 1948. május 27.

²⁸ NA, KV5/31, 1948. szeptember 24-ei jelentés Olga Wilenszka ügyében. A jelentés hozzáteszi, hogy a palesztinai lakosság összességében nem szovjetbarát, és ezért a LEHI hallgat ezen üzelmeiről. Egy másik, a Zsidó Ügynökség szavaira alapozó jelentés szerint az új, kelet-európai és ázsiai bevándorlók szovjetellenesek, mert tapasztalták a szovjetizálódást és a munkatáborokat. Nem akarnak kibucokra menni, hanem „*normális életet akarnak élni a családjaikkal*”. Uo., *Jewish Agency-jelentés átvétele*, 1948. február 16.

²⁹ NA, KV5/31, 1948. szeptember 10-ei jelentés Mose Sznével kapcsolatban és augusztus 26-ai jelentés az „*orosz támogatás*” ügyében.

³⁰ NA, KV5/31, „*Report on Soviet Propaganda*”, d. n.

pedig azt bizonygatta, hogy „minden cionista szervezetnek szovjetbarát álláspontot kellene képviselnie, (...) a LEHI programja ennek megfelelően íródott”.³¹ Hasonló memorandum-vadászattal a LEHI is foglalatосkodott, mikor 1949-ben török–izraeli diplomáciai iratokat tulajdonított el a szervezet azzal az informális indoklással, hogy azok „szovjetellenesek” lehettek.³² Nem is véletlen, hogy Levi Skolnyik (később Eskol) cionista politikus, későbbi baloldali izraeli miniszterelnök „komoly veszélyként” utalt a LEHI-re „a későbbi zsidó állam szempontjából”, terroristáknak és szovjet ügynököknek minősítve annak tagjait.³³ Skolnyik szerint a LEHI együttműködött a palesztinai lengyel konzulátussal, és a szervezet egy hír szerint valóban meggyilkolt egy kivándorolt jobboldali lengyel közszereplőt a lengyel kommunista konzul, Witold Senft-Lisowski biztatására.³⁴

Mint Skolnyik aggodalmait utaltak is rá, a LEHI-t már egyértelműbb és nyomon követhető szájak fűztek a szovjet szférába tartozó szocialista országokhoz. Biztosan tudható, hogy a LEHI tárgyalásokat folytatott a lengyel konzulátussal,³⁵ és tény, hogy a Bernadotte-gyilkosságot követően 30 nem-zsidó névre kiállított útlevelhez jutott a szervezet Csehszlovákiától ENSZ-képviselők elleni, Párizsban elkövetendő merényletekhez.³⁶ Egy 1948. szeptemberi jelentés, melynek címe *Szovjet hatás a LEHI-re*, elsősorban a szovjet függőállamok hatásáról szólt. Ezek szerint LEHI-tagok vettek részt varsói, bejrúti konferenciákon, illetve LEHI-tagok találkoztak varsói kommunista politikusokkal. Egy hónappal később a már említett LEHI-tag, Kutas Áron találkozott kommunista politikusokkal Németországban, Csehszlovákiában és Magyarországon. A jelentés kitér rá, hogy bizonyos Bernard Goldman-Fischer jugoszláv kivándorlók és fegyverek Palesztinába szállítását intézte Belgrádban, és hogy a jugoszláv kormánynak „embere” van a LEHI-ben Milan Stanicz személyében.³⁷ Érdekes részlet, hogy Tibériás és Jeruzsálem területén a szervezet tagjai igazoltan ex-kommunisták voltak.³⁸ Más jelentések szerint jugoszláv ügynökök képezték ki LEHI-tagokat, kurdokkal készültek Irak és Szíria területén olajvezetékeket robbantani, illetve a LEHI egyik hölgytagját a csehszlovák nemzeti légitársaság utaskísérőként alkalmazta, ismeretlen okból.³⁹ Szintűgy tudható volt egy terv, hogy görög kommunistákkal együttműködve felrobbantásák a görögországi brit követséget, mely akció megghiúsult.⁴⁰ A releváns dokumentumokból kitűnik, hogy a szovjet külpolitika valóban segítette zsidók kivándorlását Bulgáriából, Csehszlovákiából és Romániából, és hogy a LEHI-t kétféle millió szovjet zsidó kivándorlásának lehetőségével hitegette. Tekintve „*Cion rabjainak*” – vagyis az alijázni nem engedett szovjet zsidók tömegeinek – későbbi történetét, mindezt egy apró, agresszív britellenes szervezet szovjet részről történt megvezetésének tekinthetjük.

³¹ NA, KV5/31, elfogott LEHI-memorandum, 1947. július 17.

³² NA, KV5/32, jelentés török–izraeli diplomáciai iratok ügyében, 1949. augusztus 12.

³³ NA, KV5/31, 1948. április 13-ai jelentés illegális menekültek ügyében.

³⁴ NA, KV5/32, 1949. október 8-ai jelentés Senft-Lisowski és a LEHI ügyében.

³⁵ JI, K4-19/1, 53.

³⁶ NA, KV5/31, jelentések csehszlovák útlevelek ügyében, 1948. október 2., 5., 6., 8. és 16.

³⁷ NA, KV5/31, „*Soviet Influence in LEHI*”, 1948. szeptember 28.

³⁸ NA, KV5/32, datálatlan jelentés LEHI-tagokról.

³⁹ NA, KV5/31, 1948. július 14-ei jelentés jugoszláv ügynökök ügyében; 1947. szeptember 22-ei jelentés kurdok és a LEHI ügyében; KV5/32, 1948. december 7-ei jelentés csehszlovák légitársaság ügyében.

⁴⁰ NA, KV5/437, 1947. február 7-ei jelentés görög kommunisták ügyében.

A LEHI ÉS AZ ARAB KISEBBSÉG. KIREKESZTÉS, BEFOGADÁS VAGY TRANSZFER

A revizionista, jobboldali cionizmus arabokhoz való hozzáállását alapvetően Zsabotyinszkij liberális, nyugatias nacionalizmusa határozta meg: az arab kultúrát, „*keleties, fejletlen*” jelzőkkel illette, de nem akart egyetlen arabot sem eltávolítani „*sem a Jordán jobb, sem pedig bal partjáról*”. (BILSKI BEN-HUR 1993. 222–224.; SHAVIT 1976. 102.) Zsabotyinszkij visszautasította az „*arab-mentes Palesztina*” gondolatát, ám egy életrajzírója „*machiavellistának*” nevezi hozzáállását, tekintve, hogy az önkéntes kivándorlást támogatta. (SCHECHTMAN 1961. 269–270.) A LEHI hozzáállása hasonlóan írható le, hozzátéve, hogy aktuálpolitikai megfontolások okozhatták az álláspont változását. Stern vezetősége alatt mindenestre bizonyos fokú tájékozatlanság uralkodott a LEHI-ben arab kérdésben. *Ha' hazit (A front)* nevű lapjuk 1943 nyarán (már baloldali hangnemben) arról írt, hogy a reakciós, patriarkális törzsi vezetők és az imperialista britek távol tartják az arab népet a progressziótól, de valójában „*az arab tömegek a zsidó ellenállással tartanak*”. Érdekes módon valóban voltak sajtóhírek a LEHI-t segítő arabokról.⁴² Egy LEHI-irat azonban deklarálta, hogy „*az arab lakosság nem fontos tényező*”,⁴³ a LEHI egyik lapja pedig sokat sejtetően közölte, hogy „*az arabok nem veszélyesek. A héber jisuv könnyedén elintézheti őket később.*” (HELLER 2015. 126.)

A LEHI alapítását követően annak egyik katonai vezetője, Hanoh Kalaj felvázolta egy program tervét, mely később a *Feltámadás elveinek* alapjául szolgált. Ebben az szerepelt, hogy „*az arabkérdés megoldása Izrael királysága számára a lakosság-transzfer*”.⁴⁴ A publikált verzióban azonos elv szerepel, ám az „*arab*” szót „*idegenekkel*”, a „*transzfer*” szót pedig „*cserével*” helyettesítették.⁴⁵ Később Jiszrael Eldad megjegyzéseket fűzött a *Feltámadás elveihez*, ahol azonban lényegre törőbb volt, mint a publikált elvek: „*Vagy pusztulás, vagy asszimiláció*” – ezt a két lehetőséget vázolta fel az arabok számára.⁴⁶ Ehhez azonban szükséges hozzátenni, hogy Eldad ekkor már nem volt meghatározó szereplő sem a kommentár írásakor már megszűnt LEHI-ben, sem pedig az izraeli közéletben.

A következő forrás a LEHI 1947-es Palesztinával foglalkozó ENSZ különbizottságnak (UNSCOP) írt beadványa volt, mely sokkal közelebb állt Zsabotyinszkij nézeteihez. A memorandum szerint a zsidó állam elvállalná az arabok oktatását és jogvédelmét, míg az arabok a környező országokkal való együttműködést segítenék. Az irat elismerte, hogy egyes arabok talán nem akarnak majd zsidó fennhatóság alatt élni. „*Ha ezek az arabok önszántukból a környező országokba akarnának költözni, akkor a határok nyitva állnak majd előttük [hogy elmenjenek].*” A LEHI retorika-váltásának hatására az is szerepelt a beadványban, hogy így „*megfoszthatnák az imperializmust a nemzeti uszítás és a faji gyűlölet fegyvereitől*”.⁴⁷ A beadvány publikálását követően Eszter Wilenszka a kommunista *Kol Ha'am* hasábjain kritizálta a LEHI álláspontját *A LEHI*

⁴¹ *Ji*, K5-3/3. 16–17. *Ha' hazit* no. 2. (1943. augusztus)

⁴² *Ji*, K5-8/2. Újsághírek Abu Ghosh arab település lakosainak LEHI-akcióknak adott segítségéről.

⁴³ *Ji*, K5-1/1/2. 5.

⁴⁴ *Ji*, P346-1/12, Hanoh Kalaj emlékezése David Niv számára.

⁴⁵ *Principles of Renaissance*, 8–9.

⁴⁶ *Ji*, Jiszrael Eldad kézzel írt hozzászólásai a *Feltámadás elveihez*, 40–42. (jelzet nélkül, Peter Bergiman szívességéből)

⁴⁷ *NA*, KV5/32, LEHI ENSZ-beadványának szemlézése, 1947. április, 12–13.

ösvényéhez című cikkében, kiemelve, hogy az „önszántából” a szervezet esetében eufemizmus volt a „főlelemből való kivándorlásra”. Wilenszka szerint a javaslat nem az arabok életét óvna, hanem arra szolgál, hogy helyet csináljanak több százezer zsidó bevándorlónak. (WILENSZKA 1947.) A LEHI erre azt felelte, hogy minden népben létezik egyfajta „vonzás”, hogy saját hazájában éljen. „Az arabokkal muszáj egyezségükre jutnunk, és ezért egyezsége is fogunk jutni. (...) Minden arabnak joga van polgárnak lenni ebben az országban.”⁴⁸

S noha már 1943-ban írt *Ha' hazit* nevű lapjuk a támogató arab „tömegekről”, 1948-ig, a LEHI párttá alakulásáig (*Resimat Ha' lohmim*, azaz „Harcosok listája”) kellett várni, hogy a baloldali arabokkal való szövetség ötlete felmerüljön. A párt egyéb progresszív pontjai mellett – tervezett államgazdaság, az ipar államosítása és a profit munkások között való szétosztása – a Szovjetunióval való külpolitikai és a baloldali arabokkal való belpolitikai szövetség mellett tört lándzsát, „hogy együtt felszabadítsuk az arab országokat az imperialista szolgaságból”.⁴⁹ A transzfer ötlete azonban nem teljesen vesztett el. 1949-ben a párt kongresszust tartott, ahol egy bizonyos Sabo (Szabó?) javasolta, hogy telepítsék ki az arabok többségét, és utána adjanak a maradéknak jogokat, „mint ahogy ősapáink is előbb elpusztították a kánaánitákat, és utána írták csak, hogy »szeretni fogod az idegent«”. (GINOSAR 1985. 67.) Irányzata láthatóan szembe ment a domináns árammal. Mindez azonban az arabokkal aktívan hadakozó Irgunnal is kiélezte a konfliktust. Az Irgun egy a LEHI progresszív váltásával egyidejű szórólapja felhívta a brit „munkások” figyelmét, hogy „az arabok ellenetek fordulnak majd, ha megölték a zsidókat”.⁵⁰ A különböző nemzetiségek „nacionalista ügyek” alól való „felszabadítása” tehát minimum retorikai szinten átcsapott más cionista milíciákra is.

A LEHI ÉS NAGY-BRITANNIA: SZABADSÁGHARC ÉS TERROR

A LEHI szembenállását Nagy-Britanniával fent vázolt ellenségeképe befolyásolta. Mint érveltek, a főellenség, a „cion megváltás” megakadályozója Nagy-Britannia volt, így pedig annak minden ellenfelével – így a Szovjetunióval, a kurdokkal, az indiai szabadságharcosokkal vagy az írekkel – való összefogás és a terrorcselekmények megengedettek voltak.⁵¹ „A brit birodalomnak el kell pusztulnia, ha népünk élni akar” – tisztázták.⁵² A terrorizmust, mely kifejezéssel a LEHI maga is élt, a következőképp írta le *Ha' hazit* nevű lapjuk 1943 augusztusában: „A terrorizmus lehet bármifajta kényszer alkalmazása. (...) Általában elfogadott, hogy a terrorizmus illegális tevékenység. De mégis mit jelent a legalitás? Lehet-e vita tárgya, hogy a törvénykönyvek nagy része (...) nem több, mint kényszer alkalmazása? Ha van hatalmam, hozhatok törvényeket azok számára,

⁴⁸ *Jl*, 5-3/4, 72–73. *Lohamei Herut Yisrael* no. 7. (1947. november).

⁴⁹ *NA*, KV5/31, LEHI pártprogram, 1948. február 16. A jelentés kiemeli, hogy a párt „erős faji célokkal” alakul meg.

⁵⁰ *Jl*, K4-15/3, Etsel szórólap „minden angolhoz”.

⁵¹ Az ír szeparatisták és a LEHI együttműködéséhez lásd a következőket: *NA*, KV3/439 (eredeti jelzet: SF218-0302/V3), 1947. szeptember 9-ei bizalmas jelentés *Jewish Terrorist Activities in Great Britain* címmel; CO 537/2292, J. C. Robertson levele meg nem nevezett címnek, 1946. augusztus 27.; KV3/437 (eredeti jelzet: SF218-0302/V1), 1947. március 25-ei jelentés a revizionizmusról Nagy-Britanniában. Utóbbi említést tesz egy „*Irish League for A Free Palestine*” működéséről, illetve a LEHI pénzügyeit kezelő ír bankokról.

⁵² *NA*, KV5/31. *Lohamei Herut Yisrael* no. 1. (1948. november).

akik egyetértenek velem, és aki pedig eltér ettől a törvénytől, az forradalmár, terrorista vagy anarchista lesz. Ha kutatást végzünk, arra jutunk, hogy a törvény alapja a terror, azaz a törvény kényszer alkalmazásával születik.” Ezért „el kell törölni minden félreértést és ostobaságot, mely a terrorizmus ellen szól”. „A gyilkosság ugyanis gyilkosság, és nincs különbség egyének és tömegek leölése között. (...) Ha pedig az a kérdés, hogy el lehet-e érni a felszabadulást terrorizmus által, a válasz nem. Ha a kérdés, hogy hasznos-e a terrorizmus a forradalom haladása és a szabadság ügyéért, akkor az a válasz, hogy hasznos. (...) A taktikák tekintetében pedig (...) minden terrorakció sikert hoz. (...) A szerbek, lengyelek, franciák nemzeti felszabadításának történészei, (...) de még a héber sajtó is Palesztinában kiváló tettként dicsérte a [Reinhard] Heydrich elleni terrorakciót.”⁵³ A más népek „terrorizmussá” minősített szabadságharcaira való hivatkozás 1948-ban is előkerült. „A XIX. század története tele van ilyen »terroristákkal«, mint Kossuth, Garibaldi vagy Pilsudski, Lenin, Nehru, de Valera (...) Mindannyiukat terroristának tartották.”⁵⁴

Ilyen terrorista akciókat a mozgalom alapításától fogva 1948-ig folyamatosan követett el Nagy-Britannia ellen. A brit *Nemzeti Levéltár* hosszas listákat vezetett a fenyegetésekről és a valós támadásokról. Csupán 1946 novembere és decembere között megfenyegették a következő célpontokat: Southampton vasútállomás, Buckingham palota, BBC londoni sajtóiroda, Victoria Station, General Post Office, Euston Station, Scotland Yard, Kings Cross, Paddington, Baker Street metrómegálló, Mornington Crescent megálló.⁵⁵ A riogatásokkal a brit elhárítás jelentős részét lekötötték, „voltaképpen alig marad időnk az ír [szeparatistákkal] foglalkozni” – panaszkolt egy jelentés.⁵⁶ A LEHI-nek szokása volt figyelmeztetni a hatóságokat tetteik előtt, általában a hadügyminisztériumot (War Office) értesítve telefonon. Egy ilyen betelefonálásuk szerint a Goodge Street-i metrómegállót a csúcsgalamban tervezték felrobbantani (ez nem történt meg). Más beszélgetéseik leiratai kimondottan szórakoztató olvasmányt jelentenek.⁵⁷ A brit hatóságok azonban nem fogadták meg az összes figyelmeztetést: 1946. július 22-én telefonos figyelmeztetést követően sem ürítették ki a jeruzsálemi King David Hotelt, ahol a palesztinai brit adminisztráció központja volt. A 15 perccel később bekövetkező robbantás 91 halálos áldozatot követelt. (VESZPRÉMY 2017. 114–115.). A támadás zsidó áldozatokkal is járt, és a LEHI Nagy-Britanniában is követett el – igaz, kisebb – atrocitásokat velük egyet nem értő zsidók ellen. 1946 decemberében zsinagógák ablakát törték be, és nem sokkal előtte tisztázták, hogy az anticionista zsidókat „árulónak tekintjük, és nem hezitálunk majd megbüntetni őket”.⁵⁸ A korabeli

⁵³ *Ji*, K5-3/3. 2., 4., 6. *Ha' hazit* no. 2. (1943. augusztus).

⁵⁴ *NA*, KV3/31. *Lohamei Herut Yisrael* no. 1. (1948. november).

⁵⁵ *NA*, KV3/437 (eredeti jelzet: SF218-0302/V1), jelentések 1946. november 12-ei, 18-ai és december 14-ei, 16-ai, 17-ei, 18-ai, 24-ei datálással.

⁵⁶ *NA*, KV3/437 (eredeti jelzet: SF218-0302/V1), 1946. december 17.

⁵⁷ 1946. november 12-ei dátummal feljegyzés készült egy angol nyelvű betelefonálásról, melyet a War Office megpróbált elhúzni, hogy azonosítsák a hívás helyét. A szöveg, melyet magyar nyelvre átültetni nem érdemes, a következőképp került feljegyzésre: „*Caller*: ‘This is the Stern Gang. This evening you will be bombed.’ *Reply*: ‘Who is speaking?’ ‘This is the Stern Gang.’ ‘I cannot hear. What did you say?’ ‘This is the Stern Gang. This evening you will be bombed.’ ‘Who will be bombed?’ ‘Field Marshal Montgomery.’ ‘Where will he be bombed?’ ‘Ah. There will be bombs. Who are you?’ ‘This is the secretary speaking.’ ‘You too will be bombed. Goodbye.’” Lásd: *NA*, KV3/437. (eredeti jelzet: SF218-0302/V1)

⁵⁸ *NA*, KV3/437 (eredeti jelzet: SF218-0302/V1), 1946. december 14-ei jelentés zsinagógák elleni atrocitásokról, illetve 1946. szeptember 23-ai jelentés nem-cionista zsidó gyűlés fenyegetéséről Londonban.

„Isten ments!” – áll a LEHI karikatúráján (1948). Az erős Sztálin kezét nyújt Abba Hillel Silver, Hajim Weizmann és Mose Sarett liberális és szocialista cionista vezetőknek, akik a süllyedő Amerikába kapaszkodnak. Forrás: JI, K4-15/3

lapokban is szerepeltek a hírek, hogy „A londoni zsidókat fenyegetik” – ironikus módon a fenyegetők pedig nacionalista zsidók voltak.⁵⁹ Hasonlóan sikeres volt a római brit követség felrobbantása 1946 októberében, illetve a londoni Dover House felrobbantása 1947 tavaszán. Ezek nem követeltek halálos áldozatokat.⁶⁰

A zsidóságon belüli ideológiai törések azonban nem foglalkoztatták a brit hatóságokat. A LEHI-vel szembeni lépések gyakorta antiszemita érrel történtek, még akkor is, ha erről a nagy nyilvánosság előtt nem beszéltek, és csak az utólag elérhető dokumentumokból derül ki mindez. A kormány szinten tárgyalt javaslat, miszerint szigorítani kell a hivatalok ajtónállóinak hatáskörét („nem jó, mikor az udvarias brit viselkedés találkozik az erőszakos keleti ravaszszággal”), és külön

⁵⁹ London Threats to Jews, *Daily Herald*, 1946. szeptember 18.; Threat of Death to Jews in London, *Daily Mail*, 1946. szeptember 18.

⁶⁰ NA, KV3/439 (eredeti jelzet: SF218-0302/V3), 1947. szeptember 9-ei jelentés, Jewish Terrorist Activities in Great Britain (Top Secret); Ua. KV5/31 (eredeti jelzet: OF 606-1/V3), Hagana-jelentés britek részére Ben Jehuda utcai robbantás ügyében, 1948. április 13. Érdekesség, hogy az utóbbi, 1947. márciusi, 52 áldozatot követelő autós merényletet a LEHI-re keni a baloldali milícia, noha ma már tudjuk, hogy arabok és brit dezertőrök követték el. (COLLINS – LAPIERRE 1973. 180–183.)

ügyelni kell a „láthatóan keleti megjelenésre”, még a kevéssé kirívó esetek között volt.⁶¹ Nyíltan zsidóellenes példák egész sora idézhető: 1946 novemberében egy Angliában kikötő svéd hajó legénysége között igazoltatták a „zsidós külsejű” legénységet.⁶² „A zsidó utazók jóhiszeműségét bármely pillanatban le kell tudni ellenőrizni” – szövelt az MI5 (belföldi elhárítás) egyik eligazító anyaga,⁶³ a brit kormányirodában szolgáló Courtney Young pedig úgy vélte, hogy „bármely idejövő zsidó érkeztethet terrorista célokkal”.⁶⁴ A vonatkozó dokumentumok azt feltételezik, hogy a Közel-Keletről Nagy-Britanniába utazó zsidókat külön csoport vizsgálta az elhárításon belül. A zsidók azonban brit alkalmazásban sem voltak biztonságban.

Egy vasutakkal szembeni támadásról jelentő brit informátor zsidó volt; G. H. Jonhson a Gyarmati Irodától (Colonial Office) felvetette, hogy talán „komoly jelentőséget” kell tulajdonítani az informátor származásának.⁶⁵ Egy csupán Killearn néven aláírt, a *Nemzeti Levéltár* munkatársai segítségének ellenére is azonosíthatatlan brit nyomozó még 1945 májusában tett javaslatot, hogy „a vezérkarnak fontolóra kéne vennie (...) Egyiptom megszabadítását a brit egységekben szolgáló zsidóktól”. „Általános problémát” jelentenek „a zsidó terroristák brit egyenruhában”.⁶⁶ A „zsidó terrorizmus” kifejezés még megannyi – akár kormányirodai – dokumentumban is előfordul,⁶⁷ ám alig ismerni olyan, terrorizmusért elítélt zsidót, aki valóban brit katonai kötelékből állt volna az Irgun vagy a LEHI oldalára. Dov Grüner, szül. Grüner Béla egy ilyen ismert irgunista volt (VESZPRÉMY 2017. 113–114.). A belső diskurzus antiszemita élére reflektálva szerepelhetett a belügyminisztérium ülésének egyik 1946-os jegyzőkönyvében, hogy „alacsony az esélye, (...) hogy [a LEHI] nem-zsidókat használjon”. Ezért az MI5-öt utasították, hogy ügyeljen a „zsidó matrózokra”, az útlevel-ellenőrző pontokat pedig, hogy „különösen figyeljenek mostanság a zsidókra”.⁶⁸ A Betárt, a LEHI-vel konkrét kapcsolatokat nem ápoló cionista jobboldal ifjúsági tagozatát „zsidó terroristák nevelőiskolájának” nevezte egy másik jelentés.⁶⁹ Egy brit keresztény cionista férfit mindössze azért tartottak megfigyelés alatt, mert zsidó felesége volt,⁷⁰ míg a „zsidó kommunista” gyakori szitokszónak számított brit tiszték részéről.⁷¹ A brit elhárítás alkalmanként direkt antiszemitákat alkalmazott: mikor egy Stern-tagot akartak

⁶¹ NA, CAB 21/2567, 1947. október 20-ai kormányzati jelentés. Hogy mire utalhattak a brit modorral kapcsolatban, arra fényt deríthet a Downing Street biztonsági osztályának útmutatója azonosítatlan csomagokat ott hagyó személyekre: vezessék ki őket „udvariasan és a lehető legkevesebb kellemetlenségnek kitéve”. Lásd: Uo. 1947. április 18-ai és 23-ai utasítások Establishment Department és Doorkeepers részére.

⁶² NA, KV3/437 (eredeti jelzet: SF218-0302/V1), 1946. november 27-ei jelentés svéd hajó ügyében.

⁶³ NA, KV3/437 (SF218-0302/V1), Measures Undertaken by MI5 in Collaboration with Home Office and Special Branch for Security Control of Jews travelling to UK Ex-Mid-East, d. n.

⁶⁴ NA, CAB 21/2567, 1948. július 27, Courtney Young levele J. P. Hewison részére.

⁶⁵ NA, KV3/437 (eredeti jelzet: SF218-0302/V1), 1946. október 9-ei jelentés vasutak ügyében.

⁶⁶ NA, KV3/437 (eredeti jelzet: SF218-0302/V1), 1945. május 3-ai megjegyzések „Killearn” részéről.

⁶⁷ NA, CAB 21/2567, 1947. október 11-ei megjegyzések J. A. Drew részéről ír szeparatisták és cionista milíciák ügyében; J. C. Robertson levele J. A. Drew részére, 1948. június 7. Utóbbi levél egyértelművé teszi, hogy a „közélet” a brit kormányt „zsidóellenesnek” látja.

⁶⁸ NA, CAB 21/2567, Home Office Meeting Minutes on Jewish Terrorism, 1946. október 1.

⁶⁹ NA, KV3/439 (eredeti jelzet: SF218-0302/V1), 1947. szeptember 7-ei nyomozati anyag. Hasonlóakért lásd: Uo. 1947. november 15. Bar Kochba bokszklub ügyében, illetve NA, KV3/441, Top Secret Memo Betár ügyében, d. n.

⁷⁰ NA, KV3/437 (eredeti jelzet: SF218-0302/V1), 1947. március 31-ei jelentés megfigyelés ügyében.

⁷¹ NA, KV3/437 (eredeti jelzet: SF218-0302/V1), 1947. január 1. D. G. White ezredes levele megfenyegetésének ügyében.

megfigyelni egy londoni esküvőn, a hatóságok úgy döntöttek, hogy nem használják saját emberüket, mert „nyomozónk, aki a hírt adta [az esküvőről], maga is erősen zsidós külsejű”. „Talán tudják, hogy a Brent Ridge Hotel [ahol az esküvőt tartják] gyakori zsidó vendégekkel rendelkezik, és hogy a személyzet nagy része zsidó, mint maga a főpincér is. (...) [Ám] van egy pincérük erősen anti-szemita érzelmekkel. Ő talán képes lesz azonosítani [a LEHI-tagot].”⁷²

A LEHI másik „specialitása” a politikai gyilkosság volt. Hírhedt merényleteik voltak Lord Moyne közel-keleti brit megbízott megölése 1944 novemberében és Folke Bernadotte ENSZ-megbízott megölése 1948 szeptemberében. (VESZPRÉMY 2017. 118–119.; WASSERSTEIN 1980.) Kevésbé ismert azonban a tény, hogy ezek mellett fenyegető leveleket kapott David Ben-Gurion, a MAPAJ baloldali cionista párt vezetője, Izrael későbbi alapítója és első miniszterelnöke is 1948 áprilisában.⁷³ Ben-Gurion megölését korábban komolyan tervbe vette Eljahu Giladi, a LEHI magyar származású tagja. (VESZPRÉMY 2017. 118.) Megfenyegettek még számos brit közéleti személyiséget: a brit élelmezésügyi minisztérium alkalmazottait, Arthur Greenwood civilt (akit összekevertek az azonos nevű parlamenti képviselővel), Evelyn Barker tábornokot, a palesztinai brit csapatok vezetőjét, Sir Harold McMichaelt, volt palesztinai főmegbízottat, illetve J. Freemant, a hadügyminisztérium pénzügyi titkárát.⁷⁴ 1948 tavaszán téves névre küldtek bombát, és a célzott brit rendőr helyett testvérének szakította le a kezét a Shakespeare-könyvbe rejtett robbanószer.⁷⁵

A LEHI azonban időről-időre a brit vagy amerikai felső vezetést is célba vette. Eljahu Bet-Curi, Lord Moyne egyik gyilkosa 1945 novemberében egy brit jelentés szerint „felvetette magas rangú brit politikusok, beleértve Churchill úr meggyilkolását, amely okból Londonba kellett volna küldötteket meneszteni”.⁷⁶ A jelentés forrása egy elfogott jobboldali cionista vallomása volt. Egy 1946. februári jelentés szerint, melyet C. M. Liddell tett, az akkori brit külügyminisztert, Ernest Beving akarta meggyilkolni a LEHI.⁷⁷ A forrást a jelentés „megbízhatónak” nevezte. A LEHI Harry S. Truman amerikai elnök meggyilkolását konkrétan meg is kísérelte. Ira Robert Smith, a Fehér Ház postájáért ötven éven át felelő alkalmazott emlékirataiban leírta, hogy 1947 nyarán a LEHI levélbombát küldött Trumannak. (SMITH 1949. 229.) A támadásokat a nyugati hatalmak vélt zsidóellenességével okolta a LEHI. Mint Creech Jones brit gyarmatügyi miniszternek írták fenyegető levelükben, „most ti vagytok soron, mint a második arrogáns germán nemzet [ti. a náci után – V. L. B.], hogy a csizmánkat csókoljátok. El vagyunk tökélve, hogy eltapossunk titeket, brit kurafiak. (...) Minden zsidóért, akit ti koszos brit disznók megöltök Palesztinában, tízszeresen fizettek meg bűdös brit véretekkel.”⁷⁸ Leghírhedtebb politikai gyilkosságaik azonban a sikeres akciók, azaz a Moyne- és Bernadotte-gyilkosságok maradnak.

⁷² NA, KV3/440, 1948. szeptember 15-ei feljegyzés Brent Ridge Hotel ügyében.

⁷³ NA, KV5/31 (eredeti jelzet: OF 606-1/V3), 1948. április 13-ai irat Ben-Gurion ügyében.

⁷⁴ NA, KV3/438, 1947. június 4-ei jelentés kilenc megfenyegetett brit tisztviselő vagy civil ügyében. További célpontok ügyében lásd: Ua. KV5/29, 1945. március 19-ei és november 21-ei jelentések. (Lord Winterton, Sir Edward Spears, Sir Walter Smart és Azzam Bey).

⁷⁵ NA, KV3/440, 1948. május 3-ai *Evening Standard*-kivágás.

⁷⁶ NA, KV2/3728/47, Robertson jelentése 1946 április elsején, 1945. november 31-ei jelentés csatolva hozzá.

⁷⁷ NA, KV5/29 (eredeti jelzet: OF 606-1/V1 [73a]), C. M. Liddell jelentése, 1946. február 14.

⁷⁸ NA, KV3/437 (eredeti jelzet: SF218-0302/V1), 1946. december 5-ei levél Creech Jones számára. Jones megjegyzése mellékelve: „Természetesen nem rémülök meg effajta levelektől.” A fenyegető levél sajátos elgondolása, hogy „mi, zsidók győztük le a náciakat, azaz az első arrogáns germán népet”.

A LEHI UTÓÉLETE

A LEHI 1948-ban beolvadt az IDF-be (Israel Defense Forces, Izraeli Védelmi Erő), a mozgalom politikai vezetősége pedig listát alapított az első izraeli választásra 1949 januárjában. (VESZPRÉMY 2017. 120.) A párt egy helyet nyert az izraeli parlamentben, azaz a Kneszetben, melyet Natan Jelin-Mornak adományoztak, aki általános amnesztia keretében hagyhatta el brit börtönét. A brit hatóságoknak később fel kellett dolgozniuk a tényt, hogy egy volt britellenes aktivista parlamenti képviselő lett Izraelben: „*Nyíltan beismeri terrorista múltját*”, „*szellemileg nem stabil*”. A ténybe azonban belenyugodtak: „*Bárhogy is legyen, úgy tűnik, van elég olyan ember ebben az országban, aki beszavazza a parlamentbe.*”⁷⁹ A „*zsidó terrorizmusról*” szóló aktákat 1950 februárjában zárták le: mint írták – az akkori francia elnök látogatásának okán –, „*a zsidó terrorizmus veszélye egy éve eltűnt*”, mivel Nagy-Britannia elismerte Izrael függetlenségét.⁸⁰

A „*Névtelen katonák*” kultusza hamar elkezdett kialakulni. Egy 1948-as izraeli pamfletben a von Hentig náci diplomatával tárgyalni küldött Naftali Lubencsik halálát „*hősi halálként*” írták le,⁸¹ noha a tel-avivi *Jabotinsky Institute* rendelkezik a halotti bizonyítványával: itt a halál oka „*szívelégtelenség*”.⁸² Lubencsik Eritreában halt meg 1946-ban, brit fogságban, hősi temetést pedig 1949 szeptemberében kapott Jeruzsálemben.⁸³ Aba Ahimeir egyik 1949-es cikkében Cvi Feinberg LEHI-aktivista halálát szintúgy hősieles körülmények között mutatta be (SZIKRA 1949.), noha Feinberg vonatszerencsétlenségben hunyt el 1945 tavaszán.⁸⁴ A kultuszok formálásában sajátos módon az amerikai progresszív Nation magazinnak is szerepe volt, melybe Gerold Frank már 1944-ben cikket írt *The Truth About the Terrorists* címmel, antikapitalista ellenállóként mutatva be Sternt és követőit.⁸⁵

Stern személyisége és a LEHI veteránjai máig gazdagon ápolt kultusszal rendelkeznek Izraelben. Személye mindössze Jichak Samir miniszterelnökké avanszálásakor adott okot némileges vitára, felvetve a kérdést, hogy Samir tudott-e Stern náccikkal való kapcsolatkereséséről.⁸⁶ Samir akkor azt állította, hogy a LEHI-nek csak a szövetségkötés ötletének elvetése után lett tagja,⁸⁷ ezt azonban egyes LEHI-tagok – Baruh Nadel vagy David Danon – visszaemlékezései cáfolják. Szerintük Samir már 1940 nyarán a mozgalom tagja volt.⁸⁸ 1994-es önéletrajzában Samir már inkább Stern érvelését védte meg a szövetségkeresésről, kifejtte, hogy „*a németek és britek közötti*” harc „*Góg és Magóg harca volt*”. (SHAMIR 1994. 32–35.) Samir halálakor a Zsidó Távirati Iroda (JTA) tényként kezelte, hogy a volt miniszterelnök 1940-ben vált a LEHI tagjává.⁸⁹ Ami Sternt illeti,

⁷⁹ NA, KV2/2375, Nathan Friedman-Yellin (Jellin-Mor) vizsgálati dossziéja (eredeti jelzet: PF 67031/V1), 35.

⁸⁰ NA, CAB 21/2567, R. J. P. Hewison levele Barker számára, 1950. február 16.

⁸¹ NA, KV5/29 (eredeti jelzet: OF 606-1/V1), izraeli pamfletek fordítása, 1946–1949.

⁸² JI, FL12-2, 7–8.

⁸³ JI, PH-178 (fotó és dátum Lubenchik temetéséről, sírkövén a nemzeti lobogóval).

⁸⁴ NA, KV5/29 (eredeti jelzet: OF 606-1/V1), 1945. május 9-ei jelentés LEHI-vesztésegekről.

⁸⁵ NA, KV5/29 (eredeti jelzet: OF 606-1/V1), kivágás, o. n. *The Nation*, 1944. december 2.

⁸⁶ Paper Breaks Taboo on Shamir, Nazi Link: Jerusalem Post Cites Stern Gang Past. *Los Angeles Times*, 1989. március 7. 3.

⁸⁷ Holocaust Relived. Shamir Defends Terrorism. *The Times* (London), 1983. október 21. 4.

⁸⁸ *Yale University Library* (New Haven), Baruch Nadel papers, III. L. Brenner interjúja Nadellel, 1981. február 17. Tamir Kohen szívességéből.; Frank 1963. 83–86. Utóbbi közli Danon emlékezéseit.

⁸⁹ Yitzhak Shamir, Former Israeli Prime Minister, Dies at 96. *Jewish Telegraphic Agency*, 2012. július 1.

emlékét múzeum őrzi Tel-Avivban, utcanév Netanjában és Jeruzsálemben,⁹⁰ továbbá egy település,⁹¹ egy LEHI-ről elnevezett katonai kitüntetés, melyet az izraeli hadsereg 1980 óta oszt ki,⁹² egy 1978-ban kiadott emlékbélyeg, s végül két Jair Stern emlékérem,⁹³ 1962-ből és 1992-ből.⁹⁴

Tevékenységüket olyan személyek méltatták, mint Jichak Hanegbi, több izraeli kormány volt minisztere,⁹⁵ Ehud Olmert akkor még hivatalban lévő miniszterelnök,⁹⁶ vagy Benjamin Netanjahu izraeli miniszterelnök, akik 2008-ban védte meg a LEHI-t attól a sarkos vádtól, hogy kollektíve „nácik” lettek volna.⁹⁷ Stern verseit népszerű énekesek is megzenésítették, mint Sulamit Livnat (*Hajim anahnu be'maheret* [Illegálisban élünk] című versét, mely a messiás agyvelőkkel való fogadásáról szól), illetve a világhírű Slomo Arci (*Hajalim almonim* [Névtelen katonák] című indulóját).⁹⁸ Születésének századik évfordulóján az izraeli honvédelmi minisztérium megemlékezést tartott Sternről, ahol nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy „az izraeli fiatalok megismerjék Jair Stern méltó örökségét”.⁹⁹ A LEHI emléke láthatóan részét képezi a modern Izrael nemzeti identitásának, nemzeti emlékezetének. A mozgalom kétes oldalával szemben vajmi kevésbé zajlott le a közéleti diskurzus.

KONKLÚZIÓ

Tanulmányunk a Lohamej Herut Jiszrael, azaz a LEHI aktivitását és politikai kötődéseit mutatta be. Mint láthattuk, a LEHI 1940-es alapítását követően szakított a revizionista cionizmus („*jobboldali cionizmus*”) számos alaptételével: nem volt hajlandó megszüntetni a britekkel kapcsolatos agresszív politikát, és katonai kapcsolatokat keresett Nagy-Britanniával szemben a második világháború alatt is. A szakítást a mozgalom publikusnak tekintette: erre utalt annak vezetője, Avraham (Jair) Stern, mikor a revizionizmus atyját és eszméjét „*halottnak*” nevezte. A LEHI szellemiségét a nemzeti bolsevizmusban azonosítottuk Joszef Heller izraeli történészre hivatkozva. A LEHI az állam gazdaságban és civil életben gyakorlott szerepét totális szintre kívánta emelni, baloldali retorikát alkalmazva nacionalista céljainak elérésében. Mindez a mozgalom ideológiai flexibilitására is rámutatott, mint ahogy Stern mondta: az ideológia a háborúban nem számít.

⁹⁰ http://www.mod.gov.il/Memorial_Legacy/museums/Pages/lechi.aspx és <https://www.google.hu/maps/place/Yair+Avraham+Stern,+Netanya,+Izrael/data=!4m2!3m1!1s0x151d4004f082443d:0x8003181146180bd4?sa=X&ved=0ahUKewj32KLB9OPVAhViYZoKHdWGBfUQ8gEIJDA>. Hozzáférés: 2017. 08. 19. A jeruzsálemi utcanévét lásd: Israelis Honor Memory of Stern, Terrorist Leader Slain by British. *Jewish Telegraphic Agency*, 1967. február 7.

⁹¹ <https://www.kokhav-yair.muni.il>. Hozzáférés: 2013. 05. 21.

⁹² Awards for Military Service Towards the Establishment of the State of Israel. <http://www.mod.gov.il>. Hozzáférés: 2013. 05. 21.

⁹³ <http://www.ebay.com/itm/Israel-692-1978-Heros-Abraham-Stern-30-Years-Independence-2-00-Stamp-Sheet/152617671475>. Hozzáférés: 2017. 08. 19.

⁹⁴ <http://www.ebay.com/itm/israel-judaica-1962-yair-stern-solid-bronze-medal-vtg-/120736289920> és <http://www.ebay.com/itm/ISRAEL-bronze-medal-1992-LEHI-F-F-I-AVRAHAM-YAIR-STERN-50th-ANNIV-AWARD-401273133758?hash=item5d6d6be1abe>. Hozzáférés: 2017. 08. 19, utóbbi éreimből egy példány a szerző birtokában). Kiadjuk az ICMC, a hivatalos izraeli emlékérem-verde (<https://www.israelmint.com/israel-coins>).

⁹⁵ Yair Stern's Timeless Lessons. <https://www.jpost.com>, 2011. január 31. Hozzáférés: 2012. 02. 10.

⁹⁶ Prime Minister Ehud Olmert's Speech at the Special Knesset Session Marking 100 Years Since the Birth of the Late Avraham Stern („*Yair*”). <http://www.pmo.gov.il>, 2008. január 29. Hozzáférés: 2013. 05. 21.

⁹⁷ Arab movements brainwash member. <https://www.ynetnews.com>, 2008. március 10. Hozzáférés: 2013. 12. 01.

⁹⁸ https://www.youtube.com/watch?v=f8m_NsnbPng és <https://www.youtube.com/watch?v=004s0Y9FDpU>. Hozzáférés: 2017. 08. 19.

⁹⁹ Teaching the Legacy of Yair Stern. *Arutz Sheva*, <https://www.youtube.com/watch?v=gL18yDA7Ngg>, 2008. július 28.; Like Us, like Him. <https://www.haaretz.com>, 2008. április 16. Hozzáférés: 2013. 11. 30.

A LEHI külpolitikai irányát a revizionizmus kezdeti céljainak radikális továbbvitele jellemezte. Míg a fősodort jobban követő Irgun a britek oldalát fogta, addig a LEHI a tengelyhatalmakkal keresett kapcsolatokat. A brit politika kiszolgálásáról közölte a mozgalom, hogy nincs „*minőségbeli*” eltérés a klasszikus revizionizmus és a baloldali vagy középvoalonalas cionizmus között. A tengelyhatalmakkal való szövetségkeresésben, mint láthattuk, szerepet kapott a gondolat, hogy az antiszemita hatalmak zsidóktól való „*megszabadulási*” igényei praktikus elemeiben összeegyeztethetőek lennének a cionizmus kivándorlási programjával. Ha másban nem, ebben követték Zsabotyinszkij egykori irányzatát. Az antiszemita hatalmakkal való együttműködés azonban a tengellyel nem, csupán a háború előtt Lengyelországgal járt sikerrel. Sem olasz, sem két német közeledési kísérletük nem ért el a releváns felekhez. Olaszországgal kötendő szerződési tervüket a zsidó Palesztinát *de facto* olasz gyarmattá tette volna, német tervezeik sem maradtak el nagyban ettől a felállástól. Fontos szempont, hogy mind a baloldali cionizmus – David Ben-Gurion –, mind a jobboldali, de fősodort követő revizionisták – Aba Ahimeir vagy az Irgun vezetősége – elítélték a LEHI szakadár külpolitikáját. A fent részletezett kísérleteket tehát csupán egy marginális csoport sosem realizált tervezeiként kell kezelnünk, mely inkább érdekes, mint súllyal bíró a második világháború katonai történetében. A mozgalom 1947 elején alig 100 főt tudott tagjai között.

A brit katonai hírszerzés a mozgalom minden lépését szemmel tartotta, amiről gazdagon árulkodik a brit *Nemzeti Levéltár* itt megvizsgált anyaga. A számos nyomozati dossziéból szerencsére sokat megtudunk a mozgalom „*nemzetiségi*”, azaz származási országi felépítéséről is. A többség, mint láttuk, kelet-európai, köztük kevés, ám kiemelkedő magyar szereplővel (Joel Brand, Eljahu Giladi). Utóbbi a mozgalom Stern halálát követő újraszervezésében volt fontos karakter, miután 1943 nyarán új vezetőség vette át a LEHI-t. Ezen új vezetőség, mint megállapítottuk, elsősorban szovjetbarát külpolitikai irányba, és progresszív gazdasági, illetve kisebbségi politika felé terelte a mozgalmat. Eldad a szocializmusban a judaizmus aktuális nemzeti megtestesülésének lehetőségét látta, Natan Jelin-Mor pedig a harmadik világháborút vizionálta, melyben a zsidó Palesztina a Szovjetunió oldalát fogja. Ebben a mozgalom vad britellenessége is szerepet játszott aktuálpolitikai megfontolások mellett. Az ideológiai sík azonban nem elhanyagolandó: figyelemre méltó, hogy a LEHI kiadványai a kommunista *Kol Ha'amot* méltatták. Ellentétben a tengelyhatalmakkal keresett kapcsaikkal, a Szovjetunió és annak szatellitjei valós, noha informális együttműködést folytattak a LEHI-vel, melynek kereteiben képzés, illetve fegyverek és útlevelek átjuttatása valósult meg. A tömeges Szovjetunióból történő zsidó kivándorlás azonban csak a LEHI megvezetésére szolgált, tekintve a Szovjetunió későbbi alija-ellenes politikáját, azaz „*Cion rabjainak*”, a kivándorolni nem engedett zsidóknak sorsát.

A LEHI progresszív irányváltása arabokkal kapcsolatos politikájában is megfigyelhető. A cionizmus egyes, arabokkal szemben erőszakosabb álláspontot képviselői elemeivel – mint az Irgun – szemben a LEHI az önkéntes transzfer politikáját képviselte, elsősorban *A feltámadás elvei* alapján. Tény, hogy a mozgalom egyes, szélsőségesebb tagjai megfogalmaztak ellenséges, egyenesen kiüzési politikát az arabokkal szemben. Az ENSZ-nek benyújtott tételeikben az anti-kapitalista, antiimperialista retorika dominál, de itt is felmerül a transzfer lehetősége. Az arabokra egyes kiadványaikban, mint a patriarkális muzulmán hagyomány elnyomott tömegeikre tekintettek.

Britekkel szembeni politikájukat a teljes szembehelyezkedés jellemezte: „*A brit birodalomnak el kell pusztulnia.*” Mint vélték, ennek eszközei nyitottak, „*bármifajta kényszer*” megengedett,

még a terrorizmus is. A britek következőképp „zsidó terrorizmusként” tekintettek a LEHI akcióira, mint római követségük felrobbantására, vagy közel-keleti megbízottjuk kairói lelövésére. A brit belföldi elhárítás iratai között a származási alapú nyilvántartás és a nyílt antiszemitizmus is megfigyelhető. A LEHI azonban David Ben-Gurion, Ernest Bevin, Winston Churchill és Harry Truman megölésére is terveket szőtt. Ezen tervek egyes dokumentumai itt kerülnek először bemutatásra. A LEHI utólagos izraeli emlékezetében vajmi kevésbé kaptak szerepet ezen politikai gyilkosságok, inkább a mozgalomnak a britek kiűzésében játszott szerepét emelik ki.

Összegzőképp elmondható, hogy a LEHI korábban nem vizsgált izraeli és angliai levéltári forrásaiból egy agresszívan britellenes, ideológiájában flexibilis mozgalom képe bontakozik ki. A mozgalom legalább retorikai szinten átvándorolt a politikai spektrum jobbszéléről annak balszélére 1943 és 1948 között, azonban szélsőségesen etatista és totalitárius nézeteihez végig ragaszkodott. A tény, hogy az öndeklarált terrorszervből demokratikus keretek között működő párt lett 1949-re, csupán a vezetők eszközök terén gyakorolt rugalmasságát illusztrálja. Míg a nemzetközi irodalomban akadnak kritikus munkák a LEHI-ről, a modern izraeli nemzeti emlékezetben a mozgalom egyes vállalhatatlan lépései – mint a tengelyhatalmakkal való kapcsolatkeresés és holokauszt alatt – nem jelennek meg. A Szovjetunióval való későbbi együttműködési kísérletei azonban az előbbieket is perspektívába helyezi. A LEHI történetének csúcán is alig pár száz főt számláló, törpe kisebbség volt, mely nagyobb hatást gyakorolt a politikai életre, mint amekkora részét valóban reprezentálta a palesztinai zsidóságnak, vagy akár a jobboldali cionizmusnak. A fenti államokkal való kapcsolatkeresései sosem voltak reális forgatókönyvek, és inkább egy erőszakos földalatti mozgalom nagyhatalmak általi megvezetésének példái, melyek nem adnak képet a cionista mozgalom akkori egészéről.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AMICHAL-YEIVIN, ADA (1986): *Be'argaman. Hajav sel Jair Avraham Stern*. Tel-Aviv, Hadar.
- BEN-AMI, YITSHAQ (1983): The Irgun and the Destruction of European Jewry. In Randolph L. Braham: *Perspectives on the Holocaust*. Boston, Kluwer-Nijhoff. 71–92.
- BEN-ÁVRAHÁM, NECHEMIA: *Jáir, a Halál Angyala*. <http://miertcion.blogspot.hu/2011/12/jair-halal-angyala-iv.html>. Hozzáférés: 2017. 08. 19.
- BILSKI BEN-HUR, RAPHAELLA (1993): *Every Individual, a King. The Social and Political Thought of Ze'ev Vladimir Jabotinsky*. Washington, D. C. B'nai B'rith.
- COLLINS, LARRY – LAPIERRE, DOMINIQUE (1973): *O, Jerusalem!* New York, Pan Books.
- ÉLIJÁHU, JESHURUN (1985): *Zsidó szabadságharcosok*. Budapest, Filum.
- FRIEDMAN-YELLIN, NATHAN (1978): *Israël, Israël. Histoire du groupe Stern (1940–1948)*. Párizs, Presses De La Renaissance.
- GEROLD, FRANK (1963): *The Deed*. New York, Simon and Schuster.
- GINOSAR, PINCHAS (1985): *Be'cet lehi me'ha'mahteret: protokol ha've'idah ha'arcit ha'risona sel lohamej herut jisrael*. Ramat Gan, Bar Ilan.

- HAZANI, MOSHE (2002): Red Carpet, While Lilies. Love of Death in the Poetry of the Jewish Underground Leader Avraham Stern. *The Psychoanalytic Review* vol. 89. no. 1. 1–47.
- HELLER, JOSEPH (1994): The End of a Myth. Historians and the Yishuv, 1918–1948. In Jonathan Frankel: *Studies in Contemporary Jewry. Volume X: Reshaping the Past: Jewish History and the Historians*. New York – Oxford, Oxford University Press. 112–138.
- HELLER, JOSEPH (2015): *The Stern Gang. Ideology, Politics and Terror, 1940–1949*. 2 London, Routledge.
- LEVINE, DAVID (1980): Raziel Confronts Jabotinsky. „Is the Irgun a Revisionist Pawn?” *Forum on the Jewish People, Zionism and Israel* vol. 40. 40–62.
- LUBRANY, ELIS (1932): Hitler in Jerusalem. *Die Weltbühne* 31 Mai 1932. 835–836.
- PEDAZUR, ELAZAR (1961): *The History of the Irgun Zvai Leumi. Jeruzsálem, Shilton Betar*. 2. köt.
- RÓBERT, PÉTER (2016): *Célegyenesben siker és betiltás: a cionista sajtó története Magyarországon, 1947–1949*. Budapest, Magyarországi Cionista Szövetség – Bethlen Téri Oneg Sabbát Klub.
- SEGEV, TOM (2001): *One Palestine, Complete*. New York, Henry Holt.
- SCHECHTMAN, JOSEPH (1961): *Fighter and Prophet. The Vladimir Jabotinsky Story*. New York, Thomas Yoseloff.
- SHAMIR, YITZHAK (1994): *Summing Up. The Memoirs of Yitzhak Shamir*. Boston, Little Brown.
- SHAMIR, YITZHAK (1998): *The Poet Who Wrote First With Pen, Then With Sword*. <http://www.saveisrael.com/others/shamir/yitzchakshamir.html>. Hozzáférés: 2014. 02. 15.
- SHAVIT, YAACOV (1976): The Attitudes of the Revisionists to the Arab Nationalist Movement. *Forum on the Jewish People, Zionism and Israel* vol. 24. 91–111.
- SHINDLER, COLIN (2010): *The Triumph of Military Zionism*. London, I. B. Tauris.
- SICKER, MARTIN (1972): Echoes of a Poet. A Reconsideration of Abraham Stern-Yair. *The American Zionist* 32–33.
- SMITH, IRA ROBERT TAYLOR (1949): *Dear Mr. President: Fifty Year sin the White House Mail Room*. New York, J. Messner.
- SNYDER, TIMOTHY (2016): *Black Earth. The Holocaust as History and Warning*. London, Vintage.
- SZIKRA, ABA [AHIMEIR] (1949. március 18.): „Mi pinkaszó sel fasisztan”. *Herut* 4.
- VAN REE, ERIK (2001): The concept of „National Bolshevism”. An interpretative essay. *Journal of Political Ideologies* 6. évf. 3. sz. 289–307.
- VESZPRÉMY, LÁSZLÓ BERNÁT (2017): „Írország a Szentföldön”. A cionista jobboldal és a brit erők összecsapásai Palesztinában, 1944–1948. *Honvédségi Szemle* 145. évf. 108–122.
- VON HENTIG, WERNER OTTO (1962): *Mein Leben: eine Dienstreise*. Göttingen, Vandenhöck & Ruprecht.
- WASSERSTEIN, BERNARD (1980): New Light on the Moyne Murder. *Midstream* vol. 26. no. 3. 30–38.
- WILENSZKA, ESZTER (1947. augusztus 15.): Le’darkom sel Lohamej Herut Jisrael. *Kol Ha’am* 2.
- YALIN-MOR, NATAN (1980): Memories of Yair and Etzel. *Jewish Spectator* 32–36.
- YISRAELI, DAVID (1975): Germany and Zionism. In Jehuda L. Wallach: *Germany and the Middle East, 1835–1939*. Tel-Aviv, Israel Press. 142–164.